

EVANGELIKUS ÓRÁLLÓ

EGYHÁZI ÉS TÁRSADALMI HETILAP

A HAZAI NÉGY EVANGELIKUS EGYHÁZKERÜLET KÖZLÖNYE.

Megjelenik hetenként egy iven; a Hivatalos Közlemények, mint az Ev. Órálló melléklete, minden két hétben.

A kéziratot a szerkesztőhöz, a hirdetés szövegét és díját a kiadóhivatalba kell küldeni.

FELELŐS SZERKESZTŐ:

KOVÁCS SÁNDOR theol. akad. tanár
Pozsony, Konvent-utca 11. szám.

KIADÓHIVATAL:

HORNYÁNSZKY VIKTOR
hirlapkiadóhivatala, Budapest, V., Akadémia-u. 4.

A lap ára a „Hivatalos Közlemények” melléklettel együtt egész évre 10 kor., félévre 5 kor., negyedévre 2.50 kor.

A Hivatalos Közleményeket az anyaegyházak és felsőbbrendű iskolák ingyen kapják.

Hirdetés ára oldalanként 32 kor.

TARTALOM: Hazatérés. X. Y. Z. — Indítvány az egyetemes levéltárra vonatkozólag. Dr. Szechlo Kornél. — Tarca: II. Rákóczi Ferenc önéletrajzából. Domján Elek. — Oktatásügy. — Egyházi élet. — Irodalom. — Melléklet: Thököly Imre 1684. évi kiáltványa. Stromp László.

— H A Z A T É R É S. —

A bujdosó fejedelmek több százados számkivetés után diadalúton térnek vissza a magyar földre s a magyar törvénykönyvbe. *Szívünkbe* nem kell visszatérniök, mert onnan el sem távoztak. A magyar szív nem taszította őket hontalanságba, csak egy hitvány kor silány nemzedéke s a boszút lihegő hatalom. Annyi emberöltő után a nemzet jóvá teszi botlását, engesztelésül zarándokútra kél hamvaikhoz. A hazafiság és szabadságszeretet eszményeként ünnepli őket, tetemeiket végighordozza a hazán, mint a pusztában bujdosó Izráel a frigyládát, hogy érintésök megszentelje a földet és szent lángot lobbantson ki szerte a szivekből.

Az isteni kinyilatkoztatások kora nem tünt el, mint a szaharai patak a homokban. Ime a hit-és nemzeti szabadság hősei ugyanakkor érnek hazai ég alatt tisztos temetést, a midőn mi a lélek felszabadulásának nagy történelmi eseményét, a *reformációt* ünnepeljük. Mintha élő jelképe volna annak, hogy e két szabadság édes testvér s igazán szabad csak az lehet, a ki *Isten igéjét* választja ösvénye világául; a ki az isteni törvényt követi mindenekfelett s neki alárendel minden *avas emberi tekintélyt*, habár századok iparkodása és tévelygése hordta is össze s emelte hatalommá. Gyönyörűen utal a keresztyén embernek e szabadságára klasszikus hitvallásunk (Aug. XVI.), a mely jogot ad arra, hogy a felsőség és törvény rendelkezéseit szabad bírálat alá vessük. Es ha bűnös dolgot parancsolnának, „*inkább kell engedelmeskedni Istennek, mint az embereknek*“ (Csel. 5, 29. v.).

Igazi szabadsághóst, népjogok védőjét csak a reformáció emlőin táplált történelmi alakok közt találunk. Külsőképen tartozhatik más történelmi vallásalak hívei közé, de lelkében a protestáns élet-felfogásnak kellett fészket vernie. Ócska tekintélyek bálványozása, meghunyászkodó térdelés a kényúri vágyaktól sugallt s rabszolga-agyvelőktől kigondolt, zendülő emberszivekre vert bilincsek s százados mohlepte hiúságintézmények előtt — ép oly kevéssé fér össze a szabadságszeretettel, mint a mennyire idegen Grönland hómezőin a pálmafák virulása. Rákóczi Ferencet is a protestantizmus nevelte szabadsághőssé. A vele szemben álló bécsi udvar ösztönszerűen eltalálta az igazságot, a midőn szabadságharcának titkos rúgói közt az *ősi örökséget, apái élő példáját* helyezte első helyre. Ezt a forrást hasztalan próbálták elfojtani jezsuita nevelők; mind hiába volt az az igyekezet, hogy új, a róm. katolikus világnézetnek megfelelő életeszményt oltsanak lelkébe. Csenevész hajtás maradt. Annál erősebben támadt fel benne az eltemetett régi ideál, a protestáns apák lelkétől lelkezett szabadságszeretet, magyar hazafiság. Szívéhez — a kor irányának érdekes ellentétéképen — közelebb állt a protestáns magyar, mint a róm. kath. vallású idegen. Önéletrajzában a róm. kath. egyház magasztalása inkább csak irodalmi forma, a melyet mintája, Augustinus hatásaképen alkalmaz, de érzései és igazságai nem egy dogmatikus pápahívő, hanem szabad keresztyén lélek érzései és igazságai.

Thököly testestől-lelkestől protestáns, hű evangélikus, a kinek egyéniségében teljesen egygyé olvadt a reformáció és nemzeti szabadság szeretete. Az ő példáján is látjuk, hogy az emberi jogok és szabadságok örök, elszakíthatatlan kapcsolatban vannak s a csapás bármely ponton érje, e láncolatot valamennyi láncszem megérzi, mintha láthatatlan villanyfolyam futna végig rajtuk. S épen Thököly kora döntő erejű bizonyosságot szolgáltat a mellett, hogy a protestáns szellem s a magyar szabadság

együtt emelkedett föl és hanyatlott alá. A Habsburgház trónöröklésének törvénybe iktatása és az aranybulla záradékának, az ellenállás jogának eltörlése csak 1687-ben, a protestantizmus óriási vérvesztése után vált lehetségessé. A fejedelemnek 1684. évi kiáltványa, a melyet a nemzeti ünnep alkalmából közlünk, egy melegen érző hazafi szív érzésének s egy mélyreható elme gondolatjárásának hű tükre.

Egy eszmény hősei, ugyanazon cél egyenlő hűségű martirjai voltak, méltó, hogy együtt jöjjenek vissza, új tisztes temetésre.

Ámde nem illik gyász e temetéshez. Csak födetlen fő a tisztelet és hódolat jeléül. Visszatérésük voltaképen diadalom. Az idők moha lehámlott sírjukról, szellemök kitört a koporsóból s újra vívja, mint egykor, az eget.

Kassa, Késmárk, nem temetőhelyül jelölt ki a nemzet figyelme, hanem hamvak és régi szent hagyományok őrizőjének. Átok száll falaitokra, ha köveitek a hazatért bujdosóknak valóságos sírboltjaivá válnak, emlékek, szellemök koporsófedelvé. Áldás és imádság, ha a reátok bízott hamvak felett örökké virraszt a kegyelet áldozattüze s a honfrierénynek, tiszta keresztyén hitnek új magtevőivé tudtok e kincs birtokában magasztosulni.

Isten, a ki a lelki szolgálásnak házából kihozott bennünket, a ki a szabadságnak és hitünknek hősokeket támasztott a göröngyök közül, legyen velünk ez ünnepnapon. Szent lelkével erősítsen meg feltételünkben, hogy választott néphez illően bűneinkből való megújulással s új ember felöltözésével ünnepeljünk. Ő neveljen bennünket kedve szerint való néppé, hogy az ő akarata legyen eledelelünk és szent tetszése gyönyörűségünk! Ámen!

X. Y. Z.

Indítvány az egyetemes levéltárra vonatkozólag.

Az egyetemes közgyűlés figyelmébe.

A magyarhoni ág. h. evang. egyház története okirati kutatások alapján még nincsen megírva. A magyar protestáns irodalmi társaság az egyháztörténeti adattárban sok becses kútfőt közölt immár, de ezen adatok elenyészően csekély töredékét képezik azon nagyszámú becses történelmi adatoknak, a melyek az esperességi levéltárakban, egyes régi egyházak sekrestyéiben, sőt többnyire a lelkészek lakásán, csaknem kizárólag nem tűzmentes helyen szerteszét hevernek és a tűzveszélytől eltekintve, ha egy lelkési állás megüresedik, mindig az elkallódás veszélyének vannak kitéve. A múlt századokban általában szokásos volt, hogy nemcsak az illető egyházközséget, de magát az egyetemes egyházat érdeklő dolgok is a lelkész által az anyakönyvben megörökítették, sőt ebbe foglalták az egyházat érdeklő jogügyleteket is. Ezért a régi anyakönyvek sok becses egyház-

történeti adatot tartalmaznak, a melyek csak a szorgalmas, szakavatott gyűjtőre várnak, hogy az elenyészés veszélyétől megóva majdan egy nagy munkában, a melyben a magyarhoni egyház története oknyomozó kutatások alapján meg lesz írva, feldolgoztassanak.

Egyháztörténeti emlékeink és kútfőforrásaink megőrzése az egyetemes egyház érdeke. Ezen érdek parancsolólag követeli, hogy azok az országban elszórt kútfőforrások a központban biztos helyen, szakszerű levéltári kezelés által hozzáférhetővé téve, összegyűjtessenek és megőriztessenek.

Egyetemes levéltárunk a szentkirály-utcai házunkban egy új tágas és kényelmes helyiségre tett szert. A helyiség tehát, a hol az országban elszórt egyháztörténeti kútfők összegyűjtve elhelyezhetők, rendelkezésünkre áll. Csak az összegyűjtést és azután a levéltárnak újabb szervezését kellene foganatba venni.

Erre való tekintettel indítványozom: méltóztassék az egyetemes egyházi közgyűlésnek elrendelni, hogy az esperességi levéltárakban és az egyes egyházközségekben őrzött régi okiratok, anyakönyvek és jegyzőkönyvek a XVI., XVII. és XVIII. századokból hat hónap alatt az egyetemes egyház levéltárában helyeztessenek el, hogy a levéltár berendezésére és annak a buvárdók részére is hozzáférhetővé tétele mellett leendő kezelésére új levéltárnoki állás rendszeresíttessék, úgy, hogy az egyetemes egyház levéltára az esti órákban legalább az abban kutatni szándékozóknak naponként nyitva legyen.

A levéltárnoki állást ideiglenesen az elnökség, véglegesen a jövő évi közgyűlés töltené be. Az ezzel összekötött javadalmazást már az idei közgyűlés állapotánál meg oly összegben, hogy ezzel a levéltárnoktól követelt munka, naponként 2—3 óra megjutalmazva legyen.

A kútfőforrások összegyűjtésével és beszolgáltatásával a püspökök felügyelete mellett az esperesek lennének megbizandók.

Kérelem lenne végre intézendő a családi magánlevéltárak tulajdonosaihoz, hogy azon egyháztörténeti kútfőknek, a melyek levéltáraikban őriztetnek, katalógusát az egyetemes egyház levéltárával közöljék, hogy a kutatók a magánlevéltárakban nagy mennyiségben meglevő becses adatoknak ismeretére jussanak.

Dr. Sztehló Kornél,
az egyet. egyház ügyésze.

TÁRCA.

II. Rákóczi Ferenc önéletrajzából.

Fordította: Domján Elek.

Az emberi dolgok és különösen életem viszontagságai közt tevéen meg a nap egy esztendei körforgását, közelgetett ó égi atya, a te fiad születése csudájának kedves ünnepe, a kit testi alakban az emberi nem megváltására kebeledről akaratod értelmében alábocsátottál. Emlékezetes nekem ez a nap többféle vallási okból, hanem a fájdalom napja is a szent éjszaka bizonyos bűnös megszenteltelenítése miatt, a mi miatt minthogy eléggé bánkódni nem tudok, méltó, hogy szívembe vésődve, a fájdalom megújuljon. Adj tehát Uram könyveket szememnek és sóhajokat szívembe, hogy megsirassam életem múlt történeteit. De a te jóságod abban nyilatkozott meg Uram én hozzám, hogy bűneim dacára, e napot is az utána következő években a lelki öröm napjává akartad tenni. Honnan kezdjem el tehát a kegyesség köteles gyakorlatát és gyarlóságom miképen

emlegetheti méltóképp fájdalomnak, melynek oka magam voltam és örömmnek, a mely tőled eredt, bívonyitékait? Ezen a napon öltelek meg egykor szivemben Jézusom, a ki üdvözítésemre eljöttél e világra és épen ezen a napon méltóztattál nekem benső békét hirdetni, miután életemről általános bűnvallomást tettem; bátorságot is öntöttél belém, hogy a te nagyságos és csodálatraméltó dolgaid hirdetésére és nyilvánosságra hozatalára ezen vallomásomat megírjam; visszaidézted lelkembe gyalázatosságomat és hálátlanságomat, hogy azokból tűnjék ki könyörületeség nagysága; elbeszéltem neked hűtlenségemet, hogy gonoszságom nyilvánvalóvá legyen és romlottságom benső rothadtsága napvilágra jöjjön. Ki voltam ó Uram, ki voltam és haj, újra kezdem: ki voltam, midőn törvényed zaboláját elszakítva, futottam a földi élet uttalan útjain, megszenstelenítvén szentségeidet, megvetve parancsolataidat és visszautasítva igéd üdvözítő eledelét. Bálványa voltam magam az én teremtett valómnak, mint a kenyéredelét, mohón ettem a méltatlanságot: a világnak, a testnek és ördögnek voltam a rabszolgája. Így szaladtam zabolátlanul a romlás oly szélesen húzódo útjain, a melyek mind egyeneseknek látszottak, de mégis tele voltak örvényekkel, Ki vagyok én, hogy megemlékeztél rólam és a te akaratod visszavezért engem tehozzád. És mily csodás utakon, módokon végezted el irtalmadnak ezen művét; mely világi élvezet és kéj nem izlettél meg velem, mely keserűséget nem itattál meg velem, oly csodálatos módon elegyítvén ezt amazzal és a mámorból sohasem hiányzott a keserűség! De ezen kísértések sem voltak vigasztalás nélkül azért, hogy ne ragaszkodjam az előbbiekhez és el ne fogyatkozzam a balsorsban. Majd porig aláztad, majd felemeltem világi sorsomat, üldözéseket hoztál fejemre, barátokról és pártfogókról is gondoskodtál, az események képeivel megzavartál, de jóra fordulásukkal megvigasztaltál; és ez egész életem foglalatja, a melyet eddig orcád előtt elbeszéltem. Te szótted azt látogatásaidból és vigasztalásaidból, én bűnökből és hűtlenségből. Te műved volt és szinte irtalmad folytonos munkája, hogy engem visszavezettél a helyes ösvényekre; az én munkám, hogy elforduljak és elpartoljak tőled; te mindazáltal láttál nem megsemmisülésben, de esztelenségben, mert tudtál a határt, melyet elibém szabtál, hogy járjak a világ útjain, de megrántottad a gyepőt és megálltam; szólottál és megengedted hallanom szavadat; meghallottam és megértetted velem; megértettem és szeretetet ébresztettél bennem. Ime, hova irányultak eddig irtalmad tanácsai és végzése felőlem. Mily hajlandó volna lelkem, elgondolkodva a velem és érettem véghez vitt műveiden, azt mondani: nem győtrődöm örökké, de a te bölcseséged tanácsából történt, hogy mindennapi tökéletlenségeim és hibáim tükör módjára mutassák be nekem születésem avagy jelen állapotom ábrázatát. — Ezekből látom, melyek az én hozzám nőtt tulajdonaim, hogy mily hajlandó vagyok az elesésre, a ki minden nap annyiszor botorkállok, megbotlom és elesem; de ezekből bizonyul be az én gyarlóságom; abban pedig, hogy mindazt a bűnt, a mit egykor elkövettem és azoknál nagyobbakat, feledve minden határokat, el ne kövessék és így elesvén, össze ne törjem magam, hanem felkelvén, hozzád térjek meg és állhatatosan parancsolataid szoros útjaiban gyönyörködjem: nyilatkozik meg jóságod és atyai gondoskodásod. Mit kell továbbá ezekből következtetnem, ha csak nem azt, hogy nálad nélkül nem vagyok más, mint tévelygés és sötétség a te orcád előtt, a kit céloznak kellene tekintenem; de tekintettel magamra, (az elfogadott szólásmód szerint) vagyok mégis valami, de mi? A mikor lelkem,

a melynek a te beszéded szerint útja és élete vagy, nem tud sokáig élni, tégedet tekintve célul, nálad nélkül? állat, hústömeg, rothadás, hamu és por.

Ime ez az én dicsőségem, a mely tőlem származik; de mikép tartható a lélek halála az ember dicsőségének? Mi van bennem továbbá ezen kívül, a mikor a jót kegyelmed nélkül tenni nem tudom? Vajjon a rosszal fogok-e dicsekedni és azért, hogy erkölcsi cselekedeteket művelek, nem fogok-e eltévelyedni? Van ebben a beszédben valami, a mi meghaladja együgyűségemet; engedd, hogy minden utat tévelygésnek tartson, a mely nem feléd vezet. De ha nálad nélkül Uram semmit sem tehetek, mit tehetek veled? Mindent, ha megerősítendesz engemet, mert ha te velem vagy, ki lehet ellenem? Ez tehát az én valódi dicsőségem: veled kell lennem és dicsekednem a mi Urunk Jézus Krisztus keresztségében, a mely által megfeszítették nekem a világ, én meg a világnak. Ha továbbá a világra nézve meg kell feszítve lennem, miért nem a cselekedetekre nézve, a melyek csakis arra vonatkoznak? Ó Uram, fülemben cseng valami, de nem mint a te törvényed: segíts kérlek és vezérelj engem; mert bármit mondanak nekem magamról, én mindig aggódni fogok magamért te nélkülöd, hiszen eddig leélt egész életem megvizsgálásával kimutattad nekem, hogy összes erkölcsi cselekedeteim, a melyekben annyira buzgólkodtam, vagy utálatos kívánságok voltak, vagy hiábavaló csapdosásai a levegőgöngnek, a melyekből semmi sem maradt nekem, mint a fájdalom, a rosszul és renyhén eltöltött idő miatt, melyet üdvöm munkálására adtál volt nekem. Mily nagy oka ez a többivel együtt, a miről emlékeztem, a fájdalomnak és mennyi bizonyítékát szolgáltatja minden, a mit megismertettél velem. annak, hogy dicsérnem, magasztalnom, dicsőítenem kell tégedet és örvendeznem benned. Ó jó Isten, irtalmas Isten, igazságot szerető Isten, add tudtomra, vajjon az én dolgaim miatt bánkódnom, vagy a tied miatt örvendeznem kell-e? De ha az én bánatom azért, hogy tégedet megsértettelek, keserű is, a mikor az én lelkem magasztalja az Urat, örvendeni fog szellemem üdvözítő uramban és így bánkódnom fogok a dicséret és örvendezés közepette és örvendeni fogok bánatomban, mivelhogy fájdalom és örvendezésem a szeretet közös tűzforrásából ered. De honnan vannak ezek, ha nem tőled, ki szeretet vagy; és ime visszatér nyomorúságom és semmiségem, a mennyiben nálad nélkül sem bánkódnom, sem örvendezni nem tudok. Úgy érzem azonban, hogy az egyiket is, a másikat is meg tudom tenni, a mennyiben szivemben éreztetted magadat, a hol felütötted sátradat, a mely által azt a bűntől megszabadítottad; de még sáros, tisztátalan és rút ezen lakásod, ámbár azt annyi balsorsban tisztogatni meg nem szűnsz. Minden esetre így van az; és ebből ered a fájdalom és örvendezés újabb indító oka, hogy nem tudok más lenni, mint csak tisztátalan cserépedény a te tisztaságod szempontjából. Te mégis oly jó vagy, hogy nem tartod méltatlannak bennem lakozni. Ó boldogító körforgása szerető lelkem fájdalomnak és örömeinek, onts könnyeket szemeimből, mert így a nappal a nappalnak hirdeti az ígét és az éj az éjszakának emlegeti a tudományt. Nincsenek szavaik, sem beszédek, a melyeknek hangjait meg ne hallgatnák. Ó igazán boldog napok, a melyeken örvendünk a szeretetben; boldog éjszakák, a melyeken zokogunk és fekvő helyünket áztatjuk fájdalomkönyvekkel. Mert mindezek hangjait, szavait és beszédeit meghallod te, ó szeretet forrása, kútfeje és világító tűzfénye. Hányszor fakasztották fel bennem az érzéki tárgyak a gyengédség könnyeit; és ime a szeretet annyi és oly magasztos indítéka nem bírja velem megtéetni ezt. Megérdemeltem

ezerszer a pokol minden gyötrelmeit és Te Isten, megkíméltél engemet; méltó voltam minden földi büntetésre és szomorúságra, viszontagságra és inségre s nyomorúságra, de te Uram, ezeknek ezredrészével sem látogattál meg engemet; jogos tehát, hogy örvendjek könnyörletességemben, nem hogy panaszkodjam azok miatt, a melyeket szenvedek. Mit hozzak áldozatul neked mindezekért, a mi nem a tied; mert minden, a mi az enyém, rossz; és más jó nem taláztatik bennem, a mi nem a tiéd. Ime a nagy és csodálatra méltó dolgok, a melyeket emlékezetembe idéz ezen szent ünnepség; és mennyi van és mennyinek felgondolására nyújt alkalmat ez a vallásos titok, a melynek megünneplését különösen ajánlja az egyház. A testben megjelent Isten hol születik? Az istállóban, nem lévén helye a vendégfogadó házban. Ó ég! Ó föld! Ó minden elem, bámuljatok; világ szeme, nap állj meg, és minden teremtmények megdöbbenve, csudáljátok a szörnyű valót. Ó, ha ti lelketlen és érzéki dolgok, tudnátok, hogy a ti teremtőtök ez a gyermek, a ki fázik és sir a jászolban, talán elfogna a fájdalom és megsiratnátok gyengéd kora nyomorúságait, de nem azért alázta meg, üresítette meg magát és tette magát ki az időjárás és üldözői méltatlanságainak, hogy fájdalmra indítsan, hanem hogy szeretetre gerjeszsen; a szeretet tüzeit jött ő a földre boesátani, mi mást akart, ha nem azt, hogy égjen? És mivel az ember kedvéért jött, a kiért ti mindannyian teremtve vagytok, elhatározta, hogy ő benne, ártatlanságának állapotából kiesett egész természetet megjavítja. Az emberekhez való joakarát békéje hirdettetik az ő születésében; hanem ő általuk ismét feltűnik a ti célotok is; mert az ember, a mig a bűn igája alatt maga is az ördög rabja volt, nem tudott veletek a teremtő dicsőségére élni és azért ti is minden teremtett valóságok ellenségeivé lettetek neki. Ő (az ember) halált hozott a maga fejére és a ti fejetekre, a melyen ez a csecsemő, melyet oly tehetetlennek láttunk, győzelmet és diadalt fog aratni. Mert ő az atyának bölcsesége, tökéletessége; a legmagasztosabbnak ígéje, mely által szólott és lett minden; a mi csak elvégeztetett örök időtől és meglett az időben: a szeretet ezen kibeszélhetetlen és megfoghatatlan mysteriumára utal vissza; mert valamennyire könnyebb a mindenható Istent akként fogni fel, hogy mindent tudott a semmiségből teremteni, mint úgy, hogy ő emberré, teremtményé legyen, megüresítse magát, szívesen szenvedjen és meghaljon a teremtményért. Ó Uram, kiesoda az ember, hogy felmagasztalod őt? Drágának látszott a paradicsomban, a mikor őt minden teremtmény urává és uralkodójává tettet; de drágábbnak látom attól fogva, hogy a te egyszülött fiad megaláztatása, szenvedése, vérehullása és halála által meg akartad váltani őt és kétségkívül ezen okból kiált fel az egyház a szentlélektől megszállva, az ihletés állapotában: ó boldog az a vétek, a mely megérdemelte, hogy ily nagy megváltója legyen. A mindenhatóság nagy bizonyossága volt: teremteni, és a bölcsesség nagy műve, rendezni mindent, de talán merem azt mondani: nagyobb dolgok valának a mi megigazításunk imádandó titkában megnyilatkozó műveid, hogy tudniillik Isten meg birta magát alázni, megüresíteni és emberré birt lenni és ezen bámulatra, de — még inkább — imádatra méltó módon az emberi természetet megjavította. De mit mondok Uram; szánd meg oktalanságomat, mert minden tökéletes, minden egyformán imádandó benned: de mégis, sok bölcselő átlátta a természet világánál fogva is, hogy te voltál mindeneknek teremtője, hanem a te fiadnak keresztje és szenvedése a te kiválasztott népednek, a törvény és az ide vonatkozó próféciák órének szemében gyalázzá, a népeknek

bolondsággá lett: és a te kegyelmed nélkül nem is birta azt elhinni soha senki; azért a mindenhatóságból eredő teremtés, a megváltás, mivel bizonyos mértékben a jóságnak és a szeretetnek sajátos műve volt, — mintegy átöleli egyiket, másikat is, úgy a mindenhatóságot, mint a szeretetet; mert nem határozta volna el öröktől fogva a teremtést, ha csak nem szeretted volna öröktől fogva az embert; de meg sem váltottad volna, ha nem teremtetted volna; azért a mindenhatóság mindig össze van kötve benned a szeretettel és ez azzal. Mert, hogy hogy nem szeretted volna te azon valóságokat, a melyek a te lényedben részesek, ki maga a jóság vagy és a ki magadat szeretted mindenekben? Mindazáltal az emberben nem a te lényedet, hanem azt váltottad meg, a mi benne teremtmény: a lelket és a testet. Ebből kitűnik azoknak a tévelygése, a kik az ember tulajdon lelkét a te istenséged részének állítják; mert hogy ha ez így volna, te magad vétkeztél volna és a fiú saját magát váltotta volna meg, mint Isten. Szeretted tehát az embert, mint a te teremtményedet, de a te szereteted különösen abban nyilatkozik meg, hogy a te képedre és hasonlatosságodra akartad őt teremteni, azért, hogy feljebb becsültesd minden teremtményét és a te holdalatti háztartásodnak legyen a vezetője. Csodálatos ez a te műved, ez a lelkes állat, a te ösképed, saját maga számára is felfoghatatlan; mert valóban minden, a mi tégedet megillet, véghetetlen és feltétlenül tökéletes módon megvan benne korlátoltan és tökéletlenül, viszonyítva a te tökéletességedhez, noha mint teremtményben tökéletesen. Tehát az ő lelke igazán a te képedet ábrázolja és azért az ő hatalma és lényege nekünk megfoghatatlan; és épen ez a te csodálatos és imádandó titkod, miszerint olyan legyen, hogy annak komoly megfontolása által megerősödjék a teremtőben vetett hit. Nehogy azért kételkedjék a te létezésedben ő Isten, mivel fel nem fog, a mikor tulajdon lelkének létezését is kétségkívül tudja, ámbár nem ismeri, mi az és mimódon munkál, és így az ő együgyű tudatlanságában alávesse magát teneked és az ő értelmét a hit engedelmeire hajtsa: megtalálja tehát magában a te hasonlatosságodat, álmélkodik a te képed láttára, és mentől figyelmesebben szemléli, az ő tökéletlen ismeretében, valamennyire felfogja tökéletességedet, végtelenül tökéletesebb módon ruházván reád mindazt, a mit saját magában megtalál. Mit mondjak neked Uram, az ő lelkének és testének azon egységéről, a mely által saját magadat közlöd véle; mert te élteted lelkét és általad él, valamint teste él lelke által. Ennélfogva fontolóra vesvén értelmemet, a mely által az eszméket felfogom és ezek felől okosodom, felfoghatatlansága által a te lényeged ismeretére emelkedem fel, a mely mindent magában foglal és mindenben benne van. Fontolóra veszem emlékezetemet, a mely magában foglal mindent, a mit láttam, a mit hallottam és ezeknél szinte végtelenül többet, a mennyiben igen sok oly képzetem van, a mit sem nem láttam, sem nem hallottam, úgy a multa, mint a jelenvalóra és a jövőre vonatkozással, és ez az elmélkedés vezérel engemet mérhetetlen nagyságod felismerésére; megfigyelem akaratom egész terjedelmét és megjelenitem magamnak mindenhatóságodat; képet alkotok magamnak arról, mi visz arra, a mit akarok, és ennek elképzelése a te szeretetedet ábrázolja nekem. De megvallom, nem merek a róluk való elmélkedésemben a kelletnél tovább terjeszkedni, nehogy a csodák közé tévedjek és történetesen olyasmit ne hozzak elő, a mi a józan tannal ellenkezzék; te mindazáltal tudod Uram, hogy ezeket is nem a tudás vágyából jegyzem fel, hanem hogy a róluk való elmélkedéssel

imádjám nagyságos dolgaidat. A te hasonlatosságodnak és képednek ezen árnyékát kinyújthatnám igen nagyra; mert igen sok dolog öltik szemembe ezen cél érdekében; de fogadd el áldozatul gyarlóságom és tudatlanságom elismerését, a mennyiben ezek által azt hiszem, hogy nem tanításra, hanem vallomástételre szólítottál engemet. Legyen elég, hitem együgyűségének hinnem és imádnom tégedet, mert azt akartad, hogy az általam előadottak az embert léteéről meggyőzzék, de nem, hogy a te tökéletes megértésedig felemeljenek; mert magoknál az árnyékoknál alábbvalók és mintegy az árnyékok árnyékának hasonlatosságai; mindazáltal ezen és ezekhez hasonló ismeretek birták a világ philosophusait és bölcseit a te felismerésedre vezérelni ó Isten. De mennél megfontoltabbak voltak azok, annál jobban elhomályosították a testbejövétel és a megváltás mysteriumát, a melyet el akartál rejteni a bölcsek elől és kijelentettél a kicsinyeknek, vagyis azoknak, a kik a kicsinyek együgyűségében hiszik azt. Mindazáltal e tekintetben is figyelemmel lévén a te jóságod az ember állapotára, annyi esodával akarta a kereszt hitét megszilárdítani és terjeszteni, a mely annyiban ellentmond és ellentétben áll azon eszmével, a melyet természetesen bírhat az ember az isteni természetéről, hanem ezen szentséges mysteriumot a hit által előre feltételezvé: elismerem röviden az Apollinariaták és más eretnekek ellenében, hogy szükséges volt a Krisztusban az okossággal felruházott lélek azért is, hogy az isteni természet az emberivel egységre lépjen; mert hogyha nem fogom fel azt, mimódon egyesül lelkem, szellemi teremtettségem testemmel, még tökéletlenebbül fogok az isteni természetnek az okos lélek nélküli testtel való egyesüléséről elmélkedni, a mely értelmes lélekkel és lélek által való egyesülését az isteni természetnek hamarabb elhiszem, noha fel nem fogom: a mennyiben másfelől még, ha te Isten, élete vagy a léleknek, ez az egység szükséges; de sokkalta más módon; mert Krisztusban, az apostollal szólva, személyesen lakott az isteni természet és a legmagasztosabbnak minden erénye. Mondtam Uram és szívem szent együgyűségében újra mondani fogom imádat, hogy ez a te bölcseséged nagy műve, a melynek okát nem kutatom. Mégis, hogy miért történt az úgy, a mint történt, már ezekre vonatkozó előbbeni elmélkedéseimben elmondtam gyengeségem mértéke szerint egyet-mást; meddig kell ama boldog egyesülésben és isteni voltod élvezésében, a melyet a te kegyelmed által elérni reménylek, megmaradni, megértését alázatos és akarattal egybehangzó békétüréssel várva várom. Visszatérek tehát az én semmiségemhez, a melyből segedelmeddel kiemelkedtem; mert felek tovább méregetni e mélységet, hogy el ne pusztuljak titkaid mélyiben, a melyeket hit és imádat, de nem a tudás kedvéért szabtal elibém és parancsoltál meg nekem. Visszatérek mondom nagyságos dolgaidnak hirdetésére, kiindulva saját magamból is, mivel másfelől az ég és a föld és minden teremtményed nyilvánvalókká teszik azokat. Adj tehát nekem kegyelmet Uram, hogy alázatos vallomásom folytatása kedvéért visszaidézhessem emlékezetembe irántam való könyörületességét műveit és hűtelenségeméit irántad és ezekből az örvendezésre és fájdalomra újabb okot merítve, a te dicséretedre és szeretetedre s a magam gáncsolására és gyűlölésére buzduljak.

OKTATÁSÜGY.

Felekezeti tanárok sérelme. A pápai evang. ref. főgymnasium tanári kara sérelmesnek találja az „Ideiglenes szabályzat”-ot, mely a felekezeti, törvényhatósági és községi középiskolák igazgatóinak, tanárainak és

tornatanitóiinak engedélyezendő rendkívüli segélyről, illetőleg személyi pótlékáról szól. A tanári kar a szabályzat módosítására javaslatot dolgozott ki.

A szabályzatot általánosságban sem tartja elfogadhatónak, címénél fogva, mert ellenkezik az 1906: II. törvénycikkkel, mely a felekezeti, törvényhatósági és községi középiskolák igazgatóinak, tanárainak s tornatanitóiának részére már királyi szentesítéssel megállapított rendes személyi pótlék címén ad segélyt. Így tehát a szabályzat többé nem szólhat a nevezetteknek engedélyezendő rendkívüli segélyről, mert ezt nem a közoktatásügyi miniszter engedélyezi, hanem a már megszavazott, rendes személyi pótléknak miként leendő kiosztásáról. A szabályzat ellenkezik a középiskolai tanárságnak azzal az általános meggyőződéssel, hogy a tanári fizetések igazságosan csak a szolgálati évek elve alapján lehet rendezni. E szabályzat nyolcadik szakasza olyan tanárokat is (szerzetes-tanárokat) személyi pótlékban akar részesíteni, a kik az ideiglenes szabályzat alapját képező 1906: II. törvénycikk világos rendelkezése szerint erre igényt nem tarthatnak. Az említett törvénycikk értelmében ugyanis a személyi pótlék csak a felekezeti, törvényhatósági s községi középiskolák igazgatói, tanárai s tornatanitói fizetésének rendezésére szolgál, a szerzetes-tanárok pedig e kategóriák egyikéhez sem tartoznak. Az 1906: II. törvénycikk, midőn ezen címen: felekezeti, törvényhatósági, községi középiskolai tanárok — részére megállapította a személyi pótlékot, nem jöhet ellenkezésbe az 1883. évi XXX. törvénycikkkel s így a 8-ik szakaszban említett tanároknak a szabályzatba való felvétele törvényellenes s a szabályzatba törvényellenesen kontemplált személyi pótlékuk csupán azok rovására, anyagi károsodásával történhetné, kiknek érdekében az idézett törvényt alkották. Azon iskolák száma ugyanis, melyeknek érdekében az 1906: II. törvénycikk létesült, 65; az ezekben működő tanárok — szám szerint 1149 — részére éppen a közoktatásügyi kormány számítása és javaslata alapján szavazott meg a törvényhozás személyi pótlék — fizetékiegészítés címén 600.000, illetőleg félévre 300.000 koronát. A 8-ik szakaszban említett tanárok 46 intézetben nyolcszázán vannak s a 8-ik szakasz szerint kontemplált módon pusztán ezek részére félévre 500.000 korona, illetőleg egy évre egy millió korona kellene. A mennyiben a szerzetes tanárok, illetőleg főhatóságaik szükségesnek tartják a segélyt s azért folyamodnak, ám ők is részesüljenek segélyben; de történjék mindez alkotmányos úton, a mint ez az autonóm középiskoláknál történt, a szabályzattól függetlenül, külön törvényhozási intézkedéssel.

EGYHÁZI ÉLET.

Lugos ünnepe. Nagytiszteletű Szerkesztő Úr! Szerény keretben az elvonultság csendjében zajtalanul bár, mégis oly felemelő kedves ünnepet ült a lugosi ág. ev. kicsiny egyház.

Mit az apák rég óhajtottak, a min a jelenlegiek kitértően buzgólkodtak, az teljesült: felépült az Úr kegyelmével a modern kellékeknek mindenképp megfelelő új elemi iskola. Felavatási ünnepélye e hó 14-én, vasárnap volt. Az istentisztelet után 11-kor egybegyűlvén a meghívott előkelőség s a helyi lapok útján értesült szép sokasága az érdeklődőknek, az „Atyának, Fiúnak és a Szentlélek Istennek nevében” felnyitott előszobán át bevonult a helyi lelkész s a lelkesen segédkező orsovai kartárs úr élén mindenki, a ki csak befért. Ó Felsége s vele szemben nagy Lutherunk pompás keretű képeivel

s különben is izléssel diszitett 60 gyermekre kényelmesen számított — ezidőszert csak 37 beirattal bíró — tanteremben elhelyezkedve, megzendült a kicsik egyházi éneke; majd egy fiú s egy leány szavallata. Ezután a helyi lelkész tartotta a felavató beszédet („a régi elmúlt, ime minden újjá lett“) s a megáldott, megszentelt csarnokot átadta magasztos rendeltetésének. Patyánszky Elek egyh. felügyelő úr az egyház nevében tartott üdvözlő szavait az egyh. karének által előadott „Ein' feste Burg“ követte s ezt Francz Ede orsovai evang. lelkész német nyelvű beszéde, melynek imaszerű befejezése után felzendült a „Hymnus“. A szokásos bankett helyett (ilyesmire a mi kasszánkból nem telik...) a gyermekek részesültek hasznos apróságban és cukorkazáporban. Ime, kicsiny délvégvidéki városi egyházunk, mely mindenha a léttel küzd s mely több, mint egy félszázadon át csak rozoga épületként mondhatott magáénak, vallás és nemzeti különbség nélkül annyi évtizeden át befogadott és nevelt, mindmegannyi gyermekesereg szerény templomául: új iskolát, a kicsinyeknek új templomot emelt. Isten áldása legyen felette! A régi falak más célra szolgálhatnak, összeomolhatnak, de a hozzájuk fűződött hagyományokat, kötelességeket átvittük az új iskola falai közé is, hogy ápoljuk azokat a hit, remény és szeretet diszkertjéül, az ima erejével és bájos kiséréteiben mindaddig, míg azt a Jézusi evangéliom a Luther szellemében disziti; mindaddig, míg élhet bennünk a kötelességérzés és tudat: „tartsd meg a mid van, hogy senki a te koronádat el ne vegye“; mindaddig, míg a szegény kis ev. egyház jól felfogott érdeke, változható helyzete mást nem paranesol!

Vezérelje hát az új iskolát tanításban, tanulásban az Úr szelleme, szeretett egyházunk, édes hazánk s kedves társadalmunk, városunk s polgárságunk üdvére!

S most pedig egy szerény, meleg kérést szólat Hozzátok, édes Testvéreink a távolban! Nemes Egyházak, áldott jó szívek, kérünk Benneteket, kik netán az Isten adta feleslegből ily magasztos célra juttathattok: adjatok, küldjétek nekünk! Nekünk, a református hittestvérek kiválása s önálló egyházzá levése ota lélekszámban s anyagiakban még szegényebbé lett igyekvőknek! Hisz az 5112 korona építési költség még fél fedezetért, derék építőhívünk pedig pénzéért — kiált!

Az egyház nevében kérve-kért kegyes adományt a lelkészi hivatal átveszi, nyugtázza, hálás köszönettel! Confirmo Deus etiam hoc opus!

Lugoson, 1906. október hó 16. *Chován Zsigmond*, ev. lelkész.

Helyreigazítás. Lapunk mult számába sajnálatos tévedés folytán — a nagy gondosság dacára — hiba csúszott be. A Klaveness munkájából közölt mutatvány (Én és az Atya egy vagyunk) olyan helyen van megszakítva, hogy az egész rész értelmét megváltoztatja s az íróról alaptalan véleményt kelthet. Midőn e hibáért bocsánatot kérünk, ezennel megígérjük, hogy az elkövetett hibát egyik közeli számunkban jóvá is tesszük.

A szászok egyházi ülése. Nagyszébenben e hó 30-án tariják az erdélyrészi szászok országos egyházi ülésüket, a melyen Müller dr. 78 éves püspök lemondása következtében megürült püspöki széket betöltik. Az erre vonatkozó előkészületeket már befejezték. Husznál több lelképásztort jelöltek, mindazonáltal komoly számba csak két jelölt jöhet. Ezek a nagyszébeni püspöki vikárius és városi lelkész, Teutsch Frigyes dr., továbbá Herfurth Ferenc dr. a brassói egyházmegye esperese.

Új felügyelő. Folyó hó 14-én a galgagyörki ág. h. ev. egyháznak nagy napja volt; igen szépen sikerült ünnepségek keretében ülte meg új egyházfelügyelőjének,

br. Radvánszky Albertnek hivatalába való beiktatását. Az ünnepély magasztosságát nem kevésbé fokozta a helybeli intelligenciának megjelenésén kívül az, hogy a pestmegyei ág. h. ev. esperesség nevében a másodfelügyelő Földváry Elemér is megjelent. Az új felügyelőt, a ki a Radvánszkyak ősi nemese családjából hajtott ki, melegen üdvözljük a munkamezőn, a hol apái nemzedékről-nemzedékre a vezérhelyen munkálkodtak és küzdöttek.

Százados templomszentelési ünnep. Október 21-ke emlékezetes napja lesz Svábócának, a tátraaljai egyházmegye egyik anyaközségének. Akkor szenteltetett fel az új harangja a harangházzal együtt és akkor tartott a templom százéves szentelési ünnepe. Az idegen vendégek Poprádon Payer szállójában a vasúti állomás mellett összegyűltek. Ott fogadta őket dr. Payer Géza svábóci egyházfelügyelő és vezette 15 díszes fogaton az ünnep helyére. A kocsisor előtt díszes bandérium lovagolt, nemzeti zászlót vivén. Az ünnepi menet megérkezését a községben mozsárdurránások jelezték. A község minden háza nemzeti zászlóval volt diszítve. A tanító és a gondnok üdvözlöttek az érkező vendégeket, különösen a tátraaljai egyházmegye felügyelőjét, dr. Lersch Kornélt és a főesperest, Székely Gyulát, mire a felügyelő felelt. A paplak előtt Meleky András lelkész üdvözlölte szép latin nyelven az érkezőket; a feleletet a főesperes adta.

Az egyházi ünnep a harangszenteléssel szabad téren a diszitett harangház előtt kezdődött, hol Bartal A. batiszfalvi lelkész nagy hatással és mély benyomással szónokolt és megáldotta a harangot, mely arra először megszólalt társával együtt a hívek épülésére.

Azután bevonult a nagy közönség a feldiszített templomba, hol az oltár előtt Kallath Károly tótfalvi és Faix Mihály nagyszallóki lelkészek a liturgiát végezték és Bartal tartotta a felszentelési beszédet, visszaemlékezvén az áldásra, mely e szent helyről kisugárzott a községre 100 év alatt. A megfelelő ének után a helybeli lelkész, Meleky András lépett a szószékre és lelkesedéssel tartotta az ünnepi szent beszédet, melyben a község és a templom történetéből érdekes adatokat közölt. A beszéd végén megnevezte a kegyes adományokat, melyek a kettős ünnepély alkalmából befolytak. A hívek adakozások útján fedették az új harang és a templomi felszerelések összes kiadásait. Első helyen áll itt dr. Payer Géza felügyelő feleségével, kik 200 koronát áldoztak a szent célra; az Amerikában időző községbeliek közel 300 koronát gyűjtöttek és a hitbuzgóság legszebb példáját adták. Élő példával láttuk, mit tehet egy község, ha lelkesedni tud szellemi kincsekért. Az isteni tisztelet Székely főesperes áldásával ért véget.

A diszebédén az iskolateremben Meleky Andrást a helybeli lelkészt és különösen dr. Payer Gézát, a felügyelőt lelkesen ünnepelték, mert buzgóságának, áldozatkészségének és fáradhatatlanságának köszönhető, hogy a ritka ünnep oly szépen sikerült. A ritka ünnepély emlékét egy érem fogja megörökíteni.

Szíves kérelem lelkésztársaimhoz. A „Lelkészek tanuló fiait segélyező intézet“-nek van ez idő szerint 7—8000 K tőkéje, a mely 6% mellett betáblázásra kölcsönképen kiadható. Tisztelettel kérem a lelkésztestvéreket, hogy intézetünk ügyét felkarolva, legyenek szívesek alkalom adtán a megbízható kölcsönkérőknek intézetünket ajánlani s a tőke elhelyezésében segítségünkre lenni. Esetleges jelentkezéseknél szívesen szolgál felvilágosítással,

Orosházán, 1906 október 20.

Okályi Adolf, lelkész, intézeti ügyvivő.

Házasság. *Drexler* Béla m. kir. földművelésügyi miniszteri segédfogalmazó okt. 29-én déli 12 órakor tartja esküvőjét a budavári evang. templomban *Sztehló* Margittal, dr. *Sztehló* Kornél egyet. egyházi ügyész és neje, született raggambi *Mesko* Berta leányával.

IRODALOM.

Az e rovatban ismertetett műveket a szerkesztőség útján is meg lehet rendelni a pénz előzetes megküldése vagy utánvétel mellett.

II. Rákóczi Ferenc fejedelem önéletrajza. A latin eredetiből fordította Domján Elek. A Rákóczi-ünnep alkalomszerűvé teszi e művet, a melyet Domján Elek fanciesali lelkésztársunk a három év előtti kassai kiállításra fordított le és adott ki. E munka a nagy fejedelem benső világába vezet bennünket s Domján nagy hálára kötelezte irodalmunkat s olvasóinkat e confessionesnek hű és magyaros fordításával. Annak idején a szakkritika részletesen ismertette e művet. Mi újólaj ajánljuk olvasóink figyelmébe. A 439 lapra terjedő kötet ára 7 K 50 f. Megrendelhető a fordítónál (Domján Elek lelkész, Fancesal, p. Forró, Abauj-Torna m.) vagy szerkesztőségünkben.

„Az örök evangéliom“. Nemesak érdeklődéssel, hanem egyúttal gyönyörűséggel olvastuk Kapi Béla, körmendi lelkésznek ily címen a Rákóczi és Thököly hamvainak hazaszállítása alkalmából írt és kiadott reformáció ünnepi beszédét. Alapigéje, mint már a cím is sejteti a régi reformáció ünnepi alapige. Ján. jelen. 14. 6. Thémája és felosztása: A reformáció áldása az örök evangéliom! Ez a mi hitünk alapja, küzdelmünkben ez az erősségünk, a jövőben diadalt ígérő reményünk. Az alapige tartalmát leginkább az első részben juttatja érvényre; de meggyőzően vonatkoztatja a második részben a Thököly és Rákóczi harcaira is, a melyek a vallásszabadságot is folyták. Az utolsó rész lelkesítő biztató pillantás a jövőbe, ha megmaradunk az örök evangéliom alapján. A szerző elment addig a határig, a hol az egyházi beszéd észrevétlenül átsiklik a hazafias beszéd terére; bár nála is előfordult már az az egyházi beszédbe nem való apostrofálás: Nagy Rákóczi Thököly, büjdosó magyarok!... Porra lett, porotok köszöntjük mi élők!... Templomban köszöntünk stb. A beszéd után egyszerűségében szép épületes imádság következik.

Felhívás.

Nemzetünk két nagy bujdosójának, *Thököly Imrénének* és *II. Rákóczi Ferencnek* koporsója közeledik igazi pihentető helye: a magyar föld felé.

A közzétett tervezet szerint *október hó 28-án reformáció ünnepéhez legközelebb eső vasárnap* érkezik a két koporsó a haza fővárosába, a hol az egyik ravatalt ev. templomban állítják fel.

Ha hivatalos intézkedés nem történt is, igaz kegyelet gyakorlása mellett önmagunkat tiszteljük meg, ha annak a férfiúnak emlékét, kinek „vallása, evangélika religiója volt mindenekefelett a legelső“ és ama másikét, kinek karja templomaink nagy részét újra visszaadta és megnyitotta, *templomainkban épen reformáció ünnepén felújítjuk.*

A nagy férfiak történeti jelentősége s a százados mult és jelen idő harmoniája iratta meg velem azt a

reformációi templomi szent beszédet,

melyben a reformáció jelentőségének vázolása mellett, *Thököly Imre* és *Rákóczi Ferenc* emlékét és érdemeit felújítom.

Az imádsággal ellátott beszédet 50 fillér beküldése ellenében portómentesen megküldöm az érdeklődőknek.

Körmend (Vasm.) 1906 szept. 30.

Kapi Béla ev. lelkész.

Angster József és Fia

Magyarország legnagyobb orgonáinak és a budapesti bazilika nagy orgonáinak építői

Orgona- és harmonium-gyár Pécs.

Két arany, egy ezüst és egy nagy milleniumi éremmel kitüntetve.

Ajánljuk kitünő hangú és erős szerkezetű légnyomatu (pneumatikai) orgonáinkat, melyek a rendkívül könnyű játékmód regisztrálás mellett még azon nagy előnnyel is bírnak, hogy a templom nedvessége és az időjárás viszontagságai semmi befolyást nem gyakorolnak rájuk.

Raktáron kitünő hangú harmoniumok minden nagyságban. Mindennemű javításokat, hangolásokat és átépítéseket olcsón elvállalunk.

Árjegyzéket kívánatra ingyen küldünk.

10-26

ORGONA-GYÁR villamos gépekkel berendezve.

BUDAPEST, VII., Garai-utca 48. RIEGER OTTÓ

cs. és kir. udv. szállítók

a Szent-Sír lovagja és a Ferenc József-rend tulajdonosa.

Legolcsóbb árban és kedvező fizetési feltételek mellett kiváló tiszta légnyomás, erőrendszer szerint (pneumatikai) tartós és nemes hangú orgonákat szállít. — Mindennemű orgonajavításokat és orgonahangolásokat a legmérsékeltébb árban és lelkiismeretes pontossággal teljesíti és jókarbantartást mérsékelt árban elvállal.

Tervezetek és rajzok

A párisi és bécsi világkiállításán stb. helyről kitüntetve.

30 évi fennállása óta 980 új orgonákat szállított.

Bérmertve díjtalanul.

Zichy Mihálynak

„LUTHER WARTBURGBAN“ című képe ne hiányozzék egy protestáns családban se.

Kapható művészi kivitelű réznyomatban 12 koronáért Petrik Gézánál Budapesten, II. ker., Donáti-utca 49. szám. Megfelelő keret külön.

MELLÉKLET.

Thököly Imre 1684. évi kiáltványa.*

Thököly Imre fejedelem s a Magyar királyság kapcsolt részeinek ura stb. a keresztyén világ összes uralkodóinak, fejedelmeinek, államainak, a szent római birodalom rendeinek, nemkülönben a vérig zaklatott Magyarország rabigában nyögő polgárainak — üdvöt.

Az átkos visszavonás lelke, a mely a magyar szabadság nagy vesztére, teljesen hatalmába kerítette a kedélyeket, gyászba borult hazánk nagy sok nyomorúságának betetőzéseképp oda juttatta e nemzetet, hogy míg polgárai egymás ellen patvarkodnak: ős ellenségünk, a pozsonyi commissió révén, az ország törvényeinek s alkotmányos szabadságának a kegyelemdőfést készül megadni. Boldogtalan polgárok, hová sodorta őket a pártoskodás! Fejőket vesztve, világ örök csúfjára, oly útra léptek, a melyet őseink semmi szín alatt nem tapodtak volna s a melyre lépni, nekünk magunknak is, jog és igazság szerint, elviselhetetlen volna.

Ha tán valaki azon véleményben áltatta magát, hogy a magyar nemzettel szemben a császári udvar szándéka komoly és őszinte s hogy — miként azt szeltemben nagy ékes szóval hirdetik — a magyarországi mozgalmak lecsillapításából a keresztyén világ lát majd hasznot és gyarapodást: az a szent római birodalom császáranak neve alatt megjelent kiáltványból meggyőződhetik, hogy itt nem egy idült bajnak megorvoslása, nem gyógyszerkeresés a cél; hanem újból való feltörése azon sebeknek, a melyeket kellő időben, enyhe kenőccsel s kevesebb gonddal bizvást meggyógyíthattak volna. E felfogás igazságtalanság volna a magyarokkal szem-

* A Thököly Imre szabadságharcának egyik legérdekesebb okirata e kiáltvány, a mely — mintegy visszatekintőleg — hű képében feltárja előttünk az egész mozgalom lényegét. A Habsburg-ház, a mely kezdetben Thököly hadi szerencséje által rákényszerítve, ismételve maga kereste, de sohasem őszinte indulattal, a békét s a mely Bécsnek ostromzár alatt léte idején is maga indított béketárgyalásokat: mint mindig, valamely szerencsés eset következtében, most is Bécsnek Sobiesky lengyel király által történt felszabadítása után, egyszerre megszakította a béketárgyalást s 1684 jan. 12-én Linchen kiadott amnesztialis manifesztumával (l. alább a szövegben) Lipót király egy bizottságot küldött ki Pozsonyba, oly célból, hogy ez a megtérőkkel tárgyaljon, a hajthatatlanokkal pedig a legkegyetlenebbül elbánjon. E commissió hivatása lett volna a királyi hitlevélnek magyarázata is, a mi egyértelmű volt e hitlevél erejének és érvényének teljes megsemmisítésével s így hazánkban az abszolút uralom behozatalával. E manifesztum készítette Thökölyt az itt némi kihagyásokkal és rövidítésekkel, egyébként bárha szabadabb, de az eredeti szöveg tartalmához teljesen hű fordításban közlendő *kiáltvány* kibocsátására, a melyben hivatkozva egyrészt az aranybulla záradékára s a választott Habsburg-házi királyok által aláírt s esküvel pecsételt koronázási hitlevélre, ráutalva másrészt, hogy a Habsburg-ház e hitlevelet sohasem vette komolyan, sőt egész politikája eleitől fogva abban összpontosult, hogy Magyarországból, mint szabad választó királyságból, osztrák mintára, örökös tartományt csináljon s alkalmi okul e célból használta fel első sorban a protestantizmus üldözését: történeti érveket, II. Endre aranybullájára, a bécsi és linci békekötésekre s az ezeket becikkelyező 1608. 1647. évi s egyéb törvényekre, s a királyi koronázási hitlevélre magára utalva, bizonyítja, hogy feyverfogása jogos és törvényes, mert a nemzet önvédelmi jogából fakadó volt s egyben leleplezi a tervezett híres pozsonyi „commissiót“, mint a melynek egyáltalán nincs az alkotmányban semmi alapja s célja sem más, mint alattomos törekvés, a nemzet jogainak tetszetős címen való elkobzására. Azért óvást emel a commissió ellen; hangsúlyozza, miért fogott fegyvert; s felszólítja az egész nemzetet a kitartó, az elszánt küzdelemre.

Sajnos, ekkor már alkonyodott... Nemsokára jött 1687 s majd a bajdöss és számkivetés... De van feltámadás!

ben, a kik évek oly hosszú sora óta, az esküszegő módon eltiport szabadság védelmében, annyi harcmezőn, oly sokszor ontották vérüket. Ügyünk igazságát nem ismeri az, a ki bennünket, a kik régi dicső szabadságunk visszavivására most fegyvert fogtunk, kifejtett tevékenységünkért, megvádol s megbélyegez: holott széles e világon mindenki, a ki ügyünket őszintén és elfogulatlanul itéli meg, jó tudja, hogy bennünket e lépésre egyenesen az ország törvényei, az igazság, a józan megfontolás és a végső szükség készítették.

E politikai viharok gyökeres lecsillapítására s megszüntetésére nem hiányoztak az alkalmas, uralkodók és fejedelmek jótállásával biztosított célravezető eszközök: persze, ha a csábító szerencse s az ebbe alapozott reménykedés hiú szele a mult éven azokat el nem sodorta volna; mintha bizony a szerencse nem tudna alakot cserélni s mintha egy szerencsés esemény szükségképp az állandóságot vonná maga után.*

Három évvel ezelőtt egybehítták a soproni országgyűlést, de ennek is célja inkább a lelkek megtévesztése, mint megnyugtatása volt. E gyűlésen hoztak ugyan több törvénycikket, az uralmon levő párt kénye-kedve s érdeke szerint: ámde alig van e cikkek között csak egyetlenegy, a mely ne volna tele körmönfont kétszínűségekkel s a melyet a rezervatio mentális elvénél fogva teljesen ellenkező módon magyarázni nem lehetne.

Ugyan e forrásból fakadt a mostani pozsonyi commissió is: e takaró, a melybe a telhetetlen uralmi vágy burkolódzik; törvénytelenységnek törvénytelen szülöttje, gonoszszágnak még gonoszabb fajzatja, a melynek célja megfojtani a magyar szabadságot, hogy győzelemre juttassa az abszolút uralmat.

E világba szerte szórt iratokban azzal vádolnak bennünket, hogy lázadók vagyunk, hogy megtagadtuk a kereshetőséget. A legszörnyűbb rágalmakat zudítják nyakunkba: holott pedig az igazságos kormányt sohse vetettük meg s mint ő királyi Felségének hű alattvalói sohsem kívántunk mást, mint szigor helyett méltányosságot, készek egyébként mindenben a legalázatosabb engedelmességre.

Idők végéig megmaradnak s a késő utódok előtt tanubizonyosságunkul szolgálnak majd a sérelmeknek annyi megirt könyvei, a melyekben bajaink enyhítéseért könyörögtünk: ámde az abszolút uralmi vágy mind-ekkoráig hatalmasabb volt; sőt ha olykor talán fel-fel tűnt is valamelyes színleges elégtételadásnak véres könnyek árán előbűvölt képe, sohsem őrizte meg, de rendszerint elváltoztatta ábrázatát, hogy a szabadság takarója alatt maga a szabadság pusztuljon el.

Soha az ország karai és rendei olyasmit nem kívántak a császártól és királytól, a miben igazok ne lett volna s a minek a királyi hitlevélben s az ebben hivatkozott törvényekben jogalapja ne lett volna. Nem is lehetett volna ő felségét a sérelmek orvoslására s az igazságtalan elnyomás fékezésére hathatósabb eszközzel sarkalni, mint a saját királyi hitlevelével, a melynek lelkiismeretes megtartását sajátkezü névalírásával s királyi pecsétjével, több, királyi esküjével ígérte meg.

Ott van az ország végzése között II. vagy jeruzsálemi András király diplomája, de megtalálható a szent

* Célzás Bécsnek felszabadítására Sobieszki lengyel király által.

római szék levéltárában is. E hitlevél a magyar szabadság lelke és koronája. Ebben gyökerezik ez a jelen peres állapot is. És e hitlevél, mint az uralkodók kötelességeinek rövidre fogott zsinórmértéke, de viszont az alattvalóknak is bírása és oltalma: lemossa rólunk teljesen a lázadás vádfoltját. Azért jónak láttuk azt, egyrészt, hogy azoknak, a kik tárgyilagosságot nyujtsunk, másrészt meg rágalmozóinknak megcáfolására, jelen iratunkba szó szerinti szövegében beilleszteni.

És a felséges király hitlevelére, e Istennek színe előtt és az evangéliumra való hivatkozással, mielőtt megkoronáztatott volna, esküt tett mindaddig minden egyes király, származott légyen akár magyar, akár idegen vérből; esküt tett a mostani uralkodó is. Ámde nemcsak ez esküvel kötelezték magukat a nemzet alkotmányos jogainak tiszteletbentartására, hanem ezenkívül és felül még külön királyi hitlevelet is állítottak ki 17 ponttal, a melyekben a nemzeti törvények és szabadságok egész summája, mintegy dióhéjban van összefoglalva. Am e pontokat, a helyzet és alkalom szerint, egytől-egyig megváltoztatták, önkényesen elmagyarázták s végre is a tulhajtott uralmi vágy következtében teljesen félredobták.

Innen a sok panasz, siralom s a sérelmi feltevések özöne; s mert elégtételt nem nyertünk, innen a harc és háború is, a melyet az imént részletezett okokból kezdettünk meg s folytatunk is mind e mai napig s a melynek vége Isten ő szent felsége kezében van: de hiszszük, hogy e vég számunkra kedvező lesz, mert az ügy, a melynek védelmére keltünk, igaz ügy.

Ezeknek előrebocsátásával, hogy ügyünk igazságát ország-világ előtt teljes fényben feltüntessük, szükségessé láttuk a királyi hitlevelet is ideiglatni, majd meg a császár ő felségének manifesztumát is leközzölni, nehogy ügyünk tűnjön fel, mintha oly dolgokkal, a melyek e diplomával, az ország törvényeivel és szokásaival ellentétben állanak, közösséget vallanánk, avagy a mi eljárásunk feletti szabad ítélethozatal elől gyáva hallgatással elhúzódnánk.

A királyi hitlevél tartalma íme a következő:

„Mi, Lipót, Isten kegyelméből Ausztria főhercege, Burgundia, Stíria, Karinthia, Krajna hercege, Tirol és Görce grófja stb. jelen iratunkkal tudtára adjuk mindeneknek, a kiket illet, hogy miután Magyarország s kapcsoltságoi összes főpapsága, zászlósai, mágnásai, nemessége s egyéb karai és rendei, megszívelvén III. Ferdinándnak, Isten kegyelméből a szent római birodalom választott császáranak, Német, Magyar és Csehország stb. királyának, ők kegyelmes uruknak s nekem szerelmes atyámnak, irántuk tanusított atyai kegyes jóindulatát, nemkülönböztetve velünk magunkkal szemben is hasonló várakozásokat táplálván, saját jószántukból eredő buzgó kérelmükre megnyerték ő felségétől az engedélyt, hogy minket, régi szokásaik és szabadságaik szemeltartásával, egy értelemmel, törvény szerint királyukká s uralkodójukká választhassanak és kikiálthassanak s az isteni kegyelem segítségével hívása után megkoronázhassanak: hódolattal kértek, hogy az alábbi cikkelyeket, egyenként s összeségükben, mint helyeseket s nekünk is kedveseket elfogadni, azokkal való egyezésünket kijelenteni s mind magunk megtartani, mind mások által megtartatni méltóztassunk. E cikkelyek szószerinti tartalma a következő:“

(Itt a kiáltvány közli II. Endre ismeretes diplomáját, az ú. n. aranybullát, illetve ennek záradékát, a melyben, azon esetre, ha akár maga, akár utódai megszegnék az alkotmányt, a nemzetnek jogot ad a fegyveres ellenállásra, a nélkül, hogy hűtlenség bűnébe esnék.)

Itt a kiáltvány szóról-szóra leközzölni a koronázási hitlevélnek már fentebb is említett nevezetes 17 „kon-dicióját“, vagyis azon feltételeket, a melyekhez a magyar nemzet, a maga részéről, a király megválasztását kötötte s a melyeknek megtartására magát a király, eskü alatt, sajátkezű névalírásával lekötelezte.

Kivonatban a 17 feltétel a következőleg hangzik:

I. A megválasztandó király kötelezi magát, hogy az ország összes szabadságait, kiváltságait, törvényeit jogait és szokásait tiszteletben tartja, különösen is kiemelve a bécsi és a linci békekötéseket becikkelyező 1608. és 1647. évi törvényeket. E helyütt, tekintettel a linci békekötés nagy jelentőségére, a kiáltvány ugyancsak szószerint leközzölni a linci békepontokat is, a melyeket, minthogy tartalmuk közismeretes, csak kivonatolva érintünk.

Az 1. pont megerősíti az 1608. évi koronázás előtti nevezetes I. t. cikkletet, a mely Magyarországon a teljes vallás-szabadságot biztosítja.

A 2. pont kimondja, hogy senki vallásának szabad gyakorlatában ne zavartassék s más vallású szertartásokra ne kényszeríttessék.

A 3. p. megtiltja a lelkipásztorok kiűzését, illetőleg a kiűzött lelkészeknek jogot ad a visszatérésre.

A 4. p. az elfoglalt templomok s a parochiális jövedelmek visszaadását parancsolja meg.

Az 5. p. kimondja, hogy a törvény áthágói büntetés alá esnek, tehát a törvénynek garanciájáról is gondoskodik.

A 6. p. megköveteli, hogy az eddigi pontok a legközelebbi országgyűlésen törvényerőre emeltessenek.

A 7. p. a jezsuiták kiűzéséről, a tizedről, az ősi birtok elidegeníthetlenségéről, az idegen katonáknak az országból való eltávolításáról szól, megtiltva a magyar katonáknak a haza határain kívülre való kivezénylését, illetőleg elhelyezését s megkövetelve, hogy a magyar államügyek és hivatalok ellátására csak magyarok alkalmaztassanak.

A 8. p. megszabja, hogy minden 3 ik évben országgyűlés tartandó.

A 9. p. végül az amnesztiáról intézkedik.

A békepontokat befejező hitelesítő záradék szerint a király (III. Ferdinand) e pontokat elfogadja, megerősíti s annak megtartására magát és utódait lekötelezi.

II. Második feltétel, hogy az ország jelen sérelmeit a király (Lipót) rögtön trónralépte után országgyűlésen orvosoltatja, a melyet 6 hónap alatt összehívni köteles; s hogy ezután is minden 3 év leteltével országgyűlést tart.

III. Hogy a Magyarországot s ennek kapcsoltságoit érdeklő ügyekben csak magyarok tanácsával él s azok elintézését is kizárólag csak ezekre bizza.

IV. Hogy a végek kormányzó hivatalait az országos törvény (1608: 11. t.-c.) értelmében látja el.

V. Hogy az igazságszolgáltatást szigorúan az ország alkotmánya és törvényei szerint fogja intézni.

VI. Hogy a vallás-ügyben szigorúan a bécsi békéhez s az ezt becikkelyező koronázás előtti az (1608: I.) t.-cikkhez fogja magát tartani, a mely törvény t. i. a vallás teljesen szabad gyakorlatát biztosítja az egész ország összes lakosságának, minden rend és rangkülönbség nélkül.

VII. Hogy a nádorválasztásnál is szigorúan megtartja az 1608: III. s az ezt követő többi törvényeket.

VIII. Hogy az országnak védelme érdekében a végeket törvény szerint védelmezni fogja.

IX. Hogy a szabad kir. és bányavárosok kiváltságait s jogait tiszteletben tartja.

X. Hogy a királyi koronát soha semmi szin és ürügy alatt az országból ki nem viszi, ki vinni nem engedi s hogy azt törvény értelmében mindkét vallásbeli (r. kath. és prot.) világi koronaörök által itthon őrizteti.

XI. Hogy az ország határait meg nem változtatja, sőt azokat szabatosan meghatározza s a hol szükséges, helyreállítja.

XII. Hogy Csehországgal s Erdélylyel az eddigi szövetséget tovább is fentartja.

XIII. Hogy béke, háború dolgában s a katonaság ügyében is a hazai törvények szerint (1608: II) jár el.

XIV. Hogy az elidegenített várakat Magyarország testébe visszakebelezi, illetőleg a magyar korona birtokaként megőrzi.

XV. Hogy Lubló várát az elzalogosított szepesi városokkal együtt a lengyel zálogból kiváltja s az országba újból visszakebelezi.

XVI. Hogy a hajduk kiváltságait épsegőkben meghagyja.

XVII. Végül kötelezi magát (Lipót), hogy míg atyja (III. Ferdinand) él és uralkodik, az ország kormányzásába egyáltalán bele nem avatkozik.

E pontokat követi a hitlevél záradéka, a következő szöveggel:)

„Ime az ő fensége elé, megválasztását megelőzőleg terjesztett feltételek, hogy azokat elfogadni, biztosító levelével, becsületszavával megerősíteni s majdan megkoronáztatása után, ha kormányra jut, törvénybe iktatni és közzétenni kegyeskedjék.

Mi tehát, Magyarország s társországi fentnevezett összes karainak és rendjeinek e kérelmét kegyelmesen fogadva, hogy jóindulatunkat irántuk megmutassuk: a fent idézett összes feltételeket s ezeknek egész tartalmát helyesnek s jogosnak ismervén el, azokhoz készséggel hozzájárulunk, azokat teljes szövegökben elfogadjuk, jóváhagyjuk és megerősítjük.

„Egyben megígérjük s becsületszavunkkal biztosítjuk a karokat és rendeket, hogy mind e feltételeket, uralkodásunk egész idején magunk is megtartjuk, kedvelt hű alattvalóinkkal is — rendre s rangra való tekintet nélkül — megtartatjuk, a mint hogy mind ezt jelen hitlevelünk által elfogadjuk, helybenhagyjuk, megerősítjük és megígérjük.

Minek hitelére és bizonyosságául jelen okiratot sajátkezűleg aláírtuk s pecsétünk rányomásával is megerősítettük. Kelt a pozsonyi királyi várban 1655 jun. 25-én.“

*

E hitlevélből megismerheti s megítélheti az egész világ a magyar királyi hatalom határait, a miként azokat a nemzet ama feltételekben körvonalozta. Ámde az abszolút uralomra való törekvés, nem törődve az adott eskü szentségével, ama feltételeket teljesen félrelökte s így okozója lett a minket sújtó, gyászos jelen szerencsétlenségnek is.

*

Ama császári manifestum pedig így hangzik:

„Mi, Lipót, Isten kegyelméből választott római császár, Német-, Magyar-, Cseh-, Dalmát-, Horvát-, Szlavonországok stb. királya, Ausztria főhercege, Burgundia, Brabantia, Stíría, Karintia, Krajna hercege, Morvaország őrgrófja, Habsburg, Tirol, Görz grófja stb. Tudtára

adjuk jelen iratunkkal mindenkinek, a kiket illet, Magyarországnak s társországi karainak és rendjeinek: főpapjainak t. i. és zászlósúrainak, mágnásainak és nemeseinek, nemkülönben a szabad kir. városoknak s minden egyéb bármely rendű és rangú lakosoknak, egyenként és összesen: Tudva van az egész keresztyén világ előtt, mily szorgos atyai gonddal igyekeztünk mi ezt a mi szakadatlan egyenetlenség által felforgatott s ez okon a nyomor örvényébe döntött Magyarországnak békés és virágzó állapotba juttatni. Bizonyítják ezt: a tekintélyes és békeszerető férfiak által létesített commissiók egész sora, a királyi részről különféle időkben készséggel felajánlott feltételek, végre maga a soproni országgyűlés, a melyet ugyancsak e célból, mintegy az ügyek békés állapotra való hozatalának egyetlen s utolsó mentsvárát hittuk egybe s a melyen magunk is, személyes jólétünk nem minden kockáztatása nélkül, személyesen résztvettünk, azon kétségtelen reménnyel hajtva, hogy kitartó és éber fáradozásaink, melyeket az országnak törvényes királya iránti ősi hű engedelmségre való visszavezetése s feldúlt békességének visszaállítása érdekében kifejtettünk, meghozzák hasznos gyümölcsüket.

Ámde erősebb volt a hűség-török gonoszsága: s egyeseknek vésszes nagyralátása álnok rosszakarattal felforgatott mindent, a mire a jóknak őszinte és szorgos igyekezete irányult. Mert oda fajult már a lázadók vakmerősége, hogy a lakosság nagy tömegét hamis rábeszéléssel a magok pártjára igyekeztek csábítani; ezt az apostoli országot, nyilvánvaló árulással, a török igába elalkudták; a keresztyénség legfélelmesebb, megátalkodott ellenségével tényleges szövetségbe léptek; s a saját hazájukkal egyetemben többi hű tartományainkat is tüzelvással pusztították: mignem, Istennek az igaz ügyet védő kegyelméből, a törököt, lázadó szövetségeseivel együtt, ismételt győzelem után, bénává nem vertük. Vajjon létez-e uralkodó, avagy fejedelem, a ki alattvalóinak illeten megátalkodottságát s a saját királyuk ellen való szentségtörő támadását közönyös lélekkel viselné? Avagy nem első dolgának ismerné-e a hűleneknek a legszigorúbb megbüntetését? Mi is ugyan győzedelmes seregeinket büntetésből joggal rájuk zúdithatnók: ámde velünk született jóindulatunk s különös szeretetünk által vezetettve, a melyet ez ősi ország, mint a keresztyénség előbástyája iránt szünetlenül táplálunk, a bűn megérdemelt megtorlásának elébe helyezzük a jóságot s ezúttal is csak e jóindulatnak módjait és útjait kutatjuk, azt t. i., hogyan s mikép lehetne a félrevezetett népet, az örök boldogtalanság örvényéből, a török igából, melynek őt a lázadás fejei álnokul alá vetni törekednek, kiszabadítani. Hogy tehát erkölcstelen törekvéseiket atyai jósággal lerontsuk (mert tapasztaljuk, hogy az óvatlanokat újból és újból megkörnyékezik): a jó útról letértek megtérítését célzó annyi s oly különféle hiába való kísérlet után: most ez atyai szívből fakadó utolsó intellemmel intünk kivétel nélkül mindenkit, a ki a lázadásba volt bonyolódva, de kinek igaz és őszinte a megtérő szándéka, jóindulatú intelmünket királyi komoly és ünnepélyes szóval megpecsételt ígérletünkkel tetézzük, hogy ha a jövő február utolsó napjáig a mi tejhatalommal felruházott s e hivatásukat jövő hó közepén Pozsonyban megkezdő biztosaink előtt a lázadásban való részvételt s a törökkel és a lázadókkal való szövetséget esküvel megtagadják s a királyuk iránti hűségüket újból leteszik, ígérve, hogy ezentúl hűséges és engedelmes alattvalókká lesznek: valamenynyien és egyenként teljes amnestiát nyernek, azonfelül régi nemességüket, nevüket és rangjukat, nemkülönben még meglévő, úgy ingó, mint ingatlan javaikat visszakapják s azokba őket említett s erre felhatalmazott biztosaink tényleg visszahelyezik. Ha tán e megtérők egyike-másika

előbb az országban valamely hivatalt avagy méltóságot viselt, az a nevezett birtokosoknál e végből külön jelentkezék, a kik aztán vele ez ügyet letárgyalják s azt Hozzánk felterjesztve, a döntést tőlünk várják. Hogy pedig a közönséges vitézek s ezek vezetői, főleg a mi szolgálatunkból elbocsátottak, a szükséges megélhetés eszközei nélkül ne szűkölködjének: többször említett biztosaink útján gondoskodni fogunk arról, hogy esetleg mint magyar katonák a hadvezetőség által biztos zsoldért alkalmaztassanak. A megyéknek és városoknak pedig szabadjukban áll, hogy magokat a nevezett bizottság előtt két, kellő utasítással ellátott küldött által képviseltessék s a békeszerzés munkáját szemmel követhessék. Valamennyinek, s általán bárkinek, a ki a commissió elé járul, hadvezetőink, úgy az oda, mint a visszamenetelre, *salvus conductus* s teljes sértetlenséget fognak biztosítani, még pedig teljesen ingyen. Azonkívül, meghagytuk többször említett biztosainknak többek közt azt is, hogy ha bárki a nemrég tartott soproni országgyűlésre való hivatozással (a melynek határozatait teljes épségükben fenn akarjuk tartani) jogát követelné, s visszahelyeztetését sürgetné jószágaiba avagy hivatalába, vagy pedig az ez országgyűlés által hozott 25. és 26. t.-cikk alapján panaszt emelne, hogy vallásának szabad gyakorlatában háborgatják s hogy az e törvényben neki odaitélt templomot, iskolát mindezideig nem kapta vissza; neki menten elégtételt kell szolgáltatni. Kérjük az ily igényre jogosítottak a törvény haladéktalan végrehajtását, s tapasztalni fogják, hogy a mi őket joggal megilleti, azt a bizottságtól meg is kapják.

A mennyiben pedig azt a hitlevelet, a melyet 1655. évben, megkoronáztatásunkat megelőzőleg kiadtunk s a mely annyi sok szóbeszéd tárgyát képezi, különféle homályos értelmezésekkel annyiféle s oly kényre kedvre magyarázzák, hogy a legellentétebb vélemények következtében szükségképen maga a királyi méltóság és kormány válik semmivé, sőt miként a tapasztalat mutatja, magok az ország rendei és lakosai is, e vélemény különbség révén, visszavonásba és gyűlötségbe esnek: ugyane biztosainknak meghagytuk, hogy a magyar ügyekben járatos és békességszerető férfiakkal beható és komoly tárgyalás alá vegyék a kérdést, mikép volna e hitlevél eredeti értelme megállapítható és az teljes megbízhatósággal magyarázható. Hogy — a mi minden országnak főéletfeltétele — király és alattvalók között a közügyekre nézve a teljes egyértelműség helyreálljon s egyházi és világi ügyek számára egyaránt biztos és tartós alap létesüljön; előkelők s alantas sorsúak egyenlő igazságban részesüljenek; királyi kincstárunk s a hadügy dolgában határozott eljárást és állandó rendet teremtsünk. Mindez szorgos munkával előkészítendő, hogy a legközelebbi országgyűlésén, a melyet a mostani zavarok lecsillapítása után Isten segítségével összehívni első teendőnk lesz, a karok és rendek behatóbb tárgyalása és megállapodása alapján, nevezett hitlevél, ősi szokás szerint, határozott s állandó érvényű törvényekbe foglaltassék s evvel, az ország és nemzet régi dicsősége ismét helyre álljon s a lakosság, érzelemben és hatalomban királyával egybeforrva, magáról s birtokáról, a nőkről s gyermekekről, egyszóval az egész hazáról a rettenetes török igát végleg lerázhassa.

Kegyelmesen elvárjuk azért, hogy az ország e megbékítésére irányuló kegyes atyai jó szándékunkat az összes karok és rendek maguk és utódaik biztonsága érdekében készséggel felkarolják s egyes a zavarosban csak a magok haszna után halászó önző emberek által magokat elcsábíttatni nem hagyják; ellenkezőleg, hogy köteles alattvalói engedelmességgel törvényes királyuknak atyai keblére borúlva, a haza tartós békéjének

visszaállításában, annak boldogságára, készséggel közre fognak működni, mely célból nekik királyi s atyai jóindulatunkat kegyelmesen felajánljuk. Viszont azokkal szemben, a kik a kitűzött határidőn belül felajánlott kegyelmünket és békülékenységünket visszautasítva, a jelzett commissió előtt meg nem jelennek, sőt a királyuk, hazájuk és a keresztyenség elleni összeesküvésben tovább is makacsul megmaradnának: mint hűtlenség bűnével terhelttekkel s vádlottakkal szemben, királyi megbotránkozásunk kifejezése mellett, a törvények teljes szigorát fogjuk alkalmazni. Miért is óvást teszünk Isten, az utókor és az egész keresztyenség színe előtt, kijelentve, hogy mindazon bajok, pusztulások és nyomorúságok dolgában, a melyek országunkat s ennek és a szomszédos tartományoknak lakosait, sőt az egész keresztyenséget érték s a melyeknek eltávolítására mit sem hagytunk megkíséreltetlenül, teljesen ártatlanok és tiszták vagyunk s hogy e bajokért a felelősség csupán azokat terheli, a kik szertelen önzések és nagyralátások által vezetettek, az ország és a haza dolgát háttérbe szorítva, királyi s atyai ismételt intelmeinket s békülékeny ajánlatainkat örült megátalkodottsággal visszautasították. Kelt Line várában 1684 január 12-én, római császárságunk 26-ik, magyar királyságunk 29-ik, cseh királyságunk 28-ik évében“.

Ez ime amaz ékes, ország-világba kihíresztelt amnestia; a nemzet sérelmeinek híres megorvoslása; a benső zavarok következtében megtépázott és elgyötört szegény Magyarország gondos atyai megbékítésének nagy oklevele! Ha a szavakat nézzük csak, mintha volna is valami értékök; de ha a tartalmat vizsgáljuk, kigyó rejtőzik a levelek, a homályos és sokféle magyarázható szavak mögött. Magyarország békessége mindig siralmas volt, de sohasem biztos, sohasem gondtalan, sohasem állandó. A tapasztalat megtanított, hogy hasztalan múlt el annyi harc, s erősítették meg mind két oldalról ismételve a békét: azért az osztrákoknak mindig akadt újabb alkalma a békebontásra; sőt hogy mióta Magyarországon osztrák házbeli királyok uralkodnak, békénk sohasem volt biztos, elnyomatásunk sohasem szünetelt, szabadságunkat állandó csel, szokszor nyílt erőszak ostromolta; elannyira, hogy ha olykor-olykor, az osztrák hitegetés és csábos ígéretek által elbódítva, valamelyes enyhülést s könnyebbülést reméltünk is, mindig csak annál veszedelmesebb útvesztőbe jutottunk. A pozsonyi commissió és mi más egyéb, mint ilyen tetszetős csapda és merő törvénytenség? Hiszen annyi országos törvény, különösen a királyi hitlevél harmadik conditioja s az ebben idézett 1608: X. t.-c. világosan rendelik, hogy a magyar ügyek csak magyarok tanácsával, magyar követek és megbízottak útján tárgyalandók. Vannak tovább a cikkelyek, milyen pl. az 1649: XLII. t.-c. a mely megtiltja a lakosok nyakára ily commissiók küldését. Nem is járja, hogy a német a magyar király és magyar alattvalói között bíraskodjék, mert ez a hivatal az 1485: V. t.-c. értelmében kizárólag az országnak törvényesen választott s e méltóságra az ország összes rendei által egyedül illetékesnek elismert nádorát illeti meg. Am azért e most említett törvényeket, a melyeket az ország lakosainak egyértelmű megállapodása létesített s királyi hitlevél és becsületszó hitelesített, mint illett volna, épen nem tartották meg: ellenkezőleg mindennek épen az ellenkezője történt; s miként a legújabbban is megesett, császári nyilatkozat útján a lakosokat különféle törvénytelen commissiókkal terhelték meg, s így őket a magyar ügyek intézésétől elűtve, teljesen tájékozatlanul hagyták azon végzéseik dolgában, a miket az országnak leghatalmasabb ellenségével való ügyében hoztak és határoztak. Így

történt aztán, hogy külföldiek effajta szereplése folytán, a magyarok tudta és beleegyezése nélkül, vagy egyenes ellenzése dacára, csupa önkényből, vagy a béke megvásárlása érdekében, Magyarországnak majd e majd ama részét engedték át a töröknek. Valóban az osztrák ház soha e leghatalmasabb ellenségével nem viselt hadat vagy nem kötött békét, hogy a saját biztonságát ne az ország megkisebbitése árán vásárolta volna meg. Itélje meg most már akárki, mit használt mindeddig az osztrák háztól kapott védelem, mit annyi egyéb fejedelmeknek s királyoknak segélye az ország biztonságának és épségének? Mikor az így megkisebbitett ország romjai s szánandó sorsa hangos fennszóval hirdetik, hogy míg azelőtt erőttől duzzadt, most határai a legszűkebb körre szorultak s alig van még valamicske maradék, a mely nem az ozmant uralná vagy ennek adót ne fizetne. . . . A szomszéd tartományok is, de leginkább Lengyelország tapasztalják, hogy az osztrák ház, jóllehet hatalmas segítségre támaszkodik, Magyarországot többé megvédeni nem képes.

A királyi hitlevél intézkedik ugyanarról, nehogy az ország határai megszoríttassanak: ámde a végek meggyengítése, őrségeik elbocsátása vagy fizetések megtagadása következében elveszett az ország java-része s annyi ezer meg ezer lélek nyomorult szolgaságba jutott. Tudja az egész keresztyén világ, hogy Várad és Újvár, e nagyfontosságú erődök, nem juthattak volna oly könnyű szerrel az ostromló ellenség hatalmába, ha a császári hadsereg annak idején a segítséget meg nem tagadta volna.

Zriny-Ujvár és Székelyhid erősségeket meg — a török javaslatára, a politikai és józan ész nyilvánvaló megcsúfolásával, lerombolták csak azért, hogy a magyarok erejét gyengítsék. Így erősítették őket az ország határait s így törekedtek nyakunkról a török hatalmat elűzni.

Nem tagadjuk, hogy a császár ő felségének komoly törekvése volt, hogy a magyar nemzetet rabságából s a harcok zivatarából, régi alattvalói engedelmségre vezesse vissza: ámde alkotmányos szabadságának visszaállításáról s a királyi hitlevélnek a közbiztonság érdekében való végrehajtásáról komoly, őszinte szó nem esett. Kelepecét, tört, hálót vetettek csak elébe, mint gyermeknek a játékszert: igazi céljok és törekvésök azonban, mely átokként nehezedett a nemzetre, az ország alkotmányának megsemmisítése s minden harci erénynek kiirtása, hogy az ősi nemességnek még csak hamva se maradjon meg. Minthogy pedig e célt soha erőszakkal el nem érthették, hát ez átkos commissiók révén kísérelték mindig meg, mert tudták, hogy ez úton a nemzetet mindig pártokra szakítják. E commissiók kegyetlenségének gyászos tanuja: a szétmarcangolt, több holttetemmé vált nemzet; az alkotmányos szabadságért vértanúhalált halt annyi jelesünk vesztőhelyei; a szerte tapasztalható inség és pusztulás; melyeknek okozója — meg kell vallanunk — nem a természeténél fogva kegyetlenségre hajló császári felség, hanem evvel visszaelő gonosz minisztereinek gonosz tanácsa volt. Nékik e szírtket kerülniök kellett volna, a helyett, hogy a királyi hajót sekély szorosba vezessék, a melyet csak bő vérontás árán duzzaszthatnak meg. Az orvosszert is, a melyet e mozgalmak kezdetén nyújtottak, az atyának s nem az ítélő birónak vagy uraságnak kezével kellett volna nyújtani: s nem belehajszolni a szabad népet, hogy az őt fenyegető szolgaság iránti ellenszenvből csak annál elszántabb legyen az ellenállásban.

Mondja s vallja meg a német, ha van szívében csak egy csepp nemes vér, hogy akár a jelen mozgalmak, akár béke idején, volt-e az ország törvényei és kiváltságai értelmében valamilyen oly fogyatkozása, hogy ne ért volna el mindent, a mit kívánt? A míg virágzott Magyarország s teljes mértékben élvezte jogait, a királyi

felséget, mint a nemzet törvényesen megválasztott fejedelmét, nemcsak tisztelettel övezte, de engedelmes és hódolattal alázatos is volt vele szemben minden jogos szolgálatban. Tanúi ennek a magyar vérrel áztatott harmezők s a rajtok szerre szórt tetemhalmok. A királyi fenség dicsőségének épségeért és sértetlenségeért s csak hogy az ő örökös tartományainak baja ne essék, magát, birtokait, családját és országát mindig készséggel tette ki veszedelemnek a magyar. Az osztrákházbeli fejedelmeknek a magyar nemzet minden dolgukban s kívánságukban mindenkor serény és szolgálatkész alattvalója volt. De mert uralomra lépésöknek első percétől fogva egyetlen kormányzó bölcsességek a titkos törekvés volt, hogy megsemmisítve a magyar szabadságot, e szabad választó országot örökös tartománynyá változtassák: teljesen jogos, igazságos és indokolt volt az is, hogy az ország törvényeinek megsértői s szent esküvésök megszegői ellen a nemzet — minthogy sem kérelemmel, sem könyörgéssel őket a törvényes úton való kormányzásra rábírnai nem lehetett — a fegyver védelméhez nyult.

És ime most lázadásnak bélyegezik vállalkozásunkat: mert alkotmányos szabadságunk helyreállításáért fegyvert ragadtunk, de csak miután annak békés kivívására minden lehető utat és módot hasztalanul kíséreltünk meg. Mennyi költséget áldoztunk fel! Hogy könyörögtünk térdénállva ő felsége előtt! Tanunk az Isten, kinek tekintetét és bosszúállását senki ki nem kerülheti. Tanuink az ő felsége kegyelmes trónja elé járult megyei számos követségek; tanuink e követségeknek paloták küszöbeitől — paloták küszöbeihez vezető lábnyomai. Panaszkodhattak ugyan akármennyit, az udvar megvetette őket s hazatértek üresen s csalódottan. A hányzor csak az ország rendei az eskü szentségét és a hitlevél megtartását hangoztatták: mindig hűtlenséggel vádolták meg. Kérelmükre mindig csak kerülő feleletet kaptak, egyenes választ soha. Igéretet a bajok orvoslása dolgában kaptak ugyan, de orvoslást soha, vagy vajmi ritkán.

Ki fog ezek után is még bennünket lázadóknak nevezni, mint kiket csak önzés és nagyravágás ösztönözne? Hogy mert oly sok jogtalanság és üldöztetés után, miknek elsorolásától visszaborzad a lélek, e jogos és szükséges s az ország törvényeibe alapozott védelemhez fogtunk: többre becsülve a becsületes halált az elviselhetlen és becsületes szolgaságnál!

A mi a soproni országgyűlést nézi, ám vegyük szemügyre — ha úgy tetszik — annak iratait és törvénycikkeit vizsgáljuk meg behatóbban, mit tartalmaz az, az ország biztonsága, a magyar nemzet fenmaradása s hatalmas ellenségével szemben való megvédése dolgában; s hogy vajjon a lelkek őszinte egybeforrasztására az evangélikus vallásnak törvényes jogaiba való visszahelyezésére, királyi hitlevél és törvény értelmében, hozott-e az határozatot? Ellenkezőleg — kiviláglik, hogy minden alkudozás és határozat célja és törekvése az volt, hogy az evangélikus vallást gyökerestől kiirtsák, az ország lakosait pártviszályba döntsék, hogy majd aztán annál könnyebben elnyomhassák; a mint, hogy az ez országgyűlés által hozott 25. és 26. t.-cikk is, a melyek az evangélikus rendek nagy fájdalomra és szomorúságra (bár hozzájárulások nélkül) merő szemfényvesztésből erőszakoltattak rájuk s illesztettek be a többi elfogult határozatok közé, bár a királyi hitlevél megkívánja, semmiféle elégtételről nem emlékeznek, csupán annyit szabván meg, hogy az evangélikusoktól elfoglalt több száz templomból néhány megyében 2—3 templom adassék vissza; a szabad királyi — ez országban a 4-ik rendet képező — városokban elfoglalt templomuk kárpótlásaképp pedig a külvárosokban császári biztosok által fog majd hely kijelöltetni új templom építésére.

Az ez országgyűlésen jelen volt evangélikus karok és

rendek elkéserevde ez eljárás felett, az elfogult cikkelyeknek erélyesen ellenmondottak s nemcsak hogy ünnepélyesen tiltakoztak ellenök, de a jövő megóvása érdekében e tényről királyi pecséttel hitelesített bizonyáglevelét is állítottak ki maguknak. S bár ha fenti ügy minket is, a kik akkor is a nemzet alkotmányos szabadságáért küzdöttünk, a legközelebről érdekelt s az ez országgyűlésen hozott törvénycikkeknek, mint az ország, a magyar nemzet és az evangélikus egyház szempontjából felette sérelmeseknek és veszedelmeseknek, magunk is ellentmondottunk: a császár ő felsége, mindevel mit sem törődve, manapság is a soproni országgyűlés említett módon hozott cikkeihez ragaszkodik.

Kitűnik ebből, mi a császár ő felsége főtürekvése. T. i. hogy a mikor az evangélikus vallás üldözése fegyveres erőszakkal lehetetlen, az — alkalom és idő szerint — más egyéb körmönfont és leplezett eszközökkel, valamelyes jól kiesztelt kifogás alapján tovább is könnyűszerrel lehetővé váljék s az említett elfogult országgyűlés végzése, ezúton s e fajta, az ország törvényei által tiltott, tehát törvénytelenül összeszerkesztett bizottságok útján, állandó tekintélyre s erőre emelkedjenek.

E türekvést eléggé igazolja már maga a tény is, hogy ő felsége ezen a mi alkotmányos szabadságunk megdönthetetlen alapját képező, ő felsége annyi előde által, évek hosszú sorozatán át, mindig világosan és szabatosan értelmezett, sőt királyi becsületszavakkal és esküjükkel is megpecsételt, nemkülönben az ország összes karai és rendei által minden országgyűlésen alapul fogadott királyi hitlevélnek a magyarozatát néhány, inkább a saját érdeküket néző és az evangélikus vallás üldözésére türekvő, biztosnak az ítéletére bizza! Mintha e biztosok e hitlevélnek az ország és a király, nemkülönben ennek elődei által elfogadott értelmét jobban tudnák vagy inkább hivatottabbak volnának megállapítani, mint maguk a nemzet karai és rendei, avagy maga a nemzet királya. Ki ne venné észre, hogy ez uton az ország törvényei, alkotmánya és kiváltságai egyaránt végveszedelemnek vannak kitéve? Egyetlen törvénytelenesség elnézése ezer másnak a becsúsását készíti elő: s ha egyszer a koronázási hitlevellel érvényét veszti, nyomában az ország összes jogai, törvényei és kiváltságai menten halomra pusztulnak. Mi bizonyágot várhat ugyan bárki, ha a királyi hitlevelet néhány arra hivatlan ember ítélete tartalmából kiforgathatja? S vajjon akad-e csak egyetlen ilyen biztos, a kit ez állásra ő felsége az evangélikusok kiirtása után áhítózó klérus s egyéb mások ajánlatára önkényszerűen nevezett ki s a ki összes előhaladását itt szerzendő érdemei alapján remélheti, hogy e szerepet magától elutasítani, avagy a hitlevél magyarozatánál annak eredeti s hamisítatlan értelmét hangoztatni merészelné! Avagy nem az lesz-e egyedüli célja és feladata, hogy e hitlevélnek egyébként teljesen világos, érthető és semmiféle magyarozatra nem szoruló szövegébe egész más értelmet magyarozzon bele s azt kétértelműségekkel bonyolítsa össze; s nem az lesz-e a fő igyekezete, hogy ő felsége óhajának megfelelően, a hitlevelet, az ennek világos tartalma ellen elkövetett sérelmek igazolása érdekében magyarozva, ő felségét annak kötelező ereje alól feloldozza?

A miként hogy Bássonny György, néhai váradí püspök, már jóval előbb hízegő udvaronc módjára bizonyította, hogy a királyi hitlevél ellenében minden magyarozat szabad s hogy az eretnekeknek (igy tisztelte meg t. i. az evangélikusokat) adott eskü nem kötelező; s nem restelte, hogy e könyvét, a melynek nem átalotta az „Igazság“ nevet adni,* a katolikusok nagy öröm-

* A hirhedt latin könyv címe: „Veritas toti mundo declarata“ stb.

rivalgása közben, épen a soproni országgyűlés idején újból kinyomassa, szemérmetlen módon a világba szerte szórja s benne magát, mint nyilvánvaló tényérnyalót mutassa be. Ki ne látná, hogy e jelenet újból megismétlődik majd ebben a commissióban is? Hogy az e munka által újból ígétetbe ejtett lelkek annál könnyebben lesznek az említett fonák és romlott értelmezésre kaphatók, hogy e révén, a királyi hitlevelet, Bársonny püspökkel, önkényesen magyarozva, azt szolgáljáromként az ország lakosainak nyakába vessék. Igy majd aztán meglesz a király és az ország közötti összhang és békeség; igy nyernek majd egyházi és világi állapotok tartós, szilárd alapot; igy válik majd, az igazságszolgáltatás alantasokkal s előkelőkkel szemben egyenlővé; igy nyeri majd vissza az ország és a magyar nemzet régi fényét és dicsőségét; igy éri majd el Magyarország, az egész keresztény világ, ez előbástyája, sőt maga az egész keresztény világ óhajtott nyugodalmát és biztonságát: ha t. i. a lakosság a maga királyi hitlevéllel megerősített jogairól, kiváltságairól és szabadságáról lemond; ha a királyi hitlevél meghamisított értelmét elfogadja; ha az ilyen bizottságoknak s ezek határozatainak — holott már nevek is gyűlöl és rettegett a magyarság szemében — magát szolgáljalag aláveti; ha elhítheti magával, hogy az országgyűlési határozományokat és törvényeket holmi biztosok magyarozhatják s megerősíthetik; és ha végezetül a hatalmas s eddig iránta jóindulatú török nemzetet maga ellen ingerli s védnökiségét botorul megvetve, a maga s a szomszéd országok vesztére, nyakát a számára már régen előkészített cseh igába hajtja.

Ezek ime azon főbenjáró okok, ígéretek és kilátások, a melyek alapján ő felsége ezt a magyar nemzetet aláztatosságra szoritani türekszik, holott az összes ígéreteknek nincs más értelme és célzata, mint e commissiónak eredményességét biztosítani s tekintélyt az országgyűlés fölé emelni: hogy ennek révén aztán a törvényes úton megállapított, királyi becsületszóval megerősített s az összes rendek által elfogadott hitlevél néhány ember álokoskodásával értelméből kiforgattassék s hatálytalanná tétessék; a soproni országgyűlés pedig, a melynek végzése ellen — mint fentebb említettük — úgy az evangélikus rendek, miként magunk is, a velünk fegyverben állott magyarokkal együtt, tiltakoztunk, e commissió révén hatályt nyerve, romlásunkra megerősítették s alkalmazásba vétessék.

Rajta hát, ti Ausztria csábító maszlagától elkábított magyarok! rohanjatok csak készséggel a ti szabadságaitokat elnyeléssel fenyegető amnestia ölébe! A mit őseitek fegyverrel vertek vissza, azt fogadjátok el aláztatossan; védelmezőiteket vessétek meg, atyafiaitokat s legközelebbi véreiteket fogjátok üldözöbe, fegyvereiteket megszegezzétek ellenünk s a hatalmas nemzet ellen!* Rajta, a királyi hitlevelet, szabadságaitok ez egyetlen alapját, magyarozat, — s az ország törvényeit, alkotmányát, jogaitokat s kiváltságaitokat pedig megsemmisítés céljából szolgálattassátok csak ki ennek a commissiónak, e bizottság néhány, nektek vér szerint teljesen idegen tagjának! Öröklött szabadságaitokat pedig, melyet ősök vére szerzett meg és biztosított, esküvel tagadjátok meg! Majd igy az utókor örökké magasztalva fogja zengeni az alkotmányos szabadság megoltalmazásában tanúsított állhatatosságtokat s elszántágtokat; drága gyermekeiteket, a hatalmas nemzet által megtizedelve, avagy a rabság örökös cseh igájában sóhajtozva, fennen fogják majd hirdetni a szabadság jövedelmező békóba verését s pazar elprédálását; magatoknak s családotoknak igy szerettek majd békés biztonságot s végül igy cserélték majd fel az ősrégi arany

* Törökország.

szabadságot az új kitüntetésért, a mely nem is amúgy alattomban, de teljes nyilvánossággal kínálja igáját nyakatokba. Mert kegyelmet ígér ugyan nektek, ámde felette körmönfont s vajmi kétértelmű szövegezésben; ígér új nemességet, új alkotmányt, új hivatalokat, új hitlevelet: új lesz egyszóval minden, hogy ősrégi kiváltságaitokról s apáitoktól öröklött alkotmányos szabadságokról megfélekedve, az osztrák uralomnak kezdettől fogva vallott és követett célzatába annál könnyebben belégyeztetek, s hazátokat, e szabad választó országot az örökös tartományok sorába alásülyedni engedjétek.

De hát őseitek nem épen ez okból fogtak-e mindig fegyvert, a mire nekik jeruzsalemi András király már fentebb idézett bullájának záradéka egyenesen jogot is adott? Nem hasonló commissiók és királyi rendeletek miatt volt-e kénytelen ez a szegény megzaklatott haza annyi felkelést és bajt végigszenvedni? Ugyan kicsoda követelte valaha a hitlevél magyarázatát? Avagy nem azon panaszkodott-e folyton a magyar nemzet, hogy azt soha meg nem tartják? Vajjon őseink, Magyarország oszlopos hősei, nem épen az ország törvényeinek és alkotmányának ily felforgatása miatt fordultak a hatalmas török nemzet segédelméhez? Vajjon — hogy a régiebb példákat, Bocskay, Bethlen s Rákóczi György szabadságharcait ne is említsük — a művet, a melynek még most is a folytatását éljük, nem legkiválóbb férfaink, Lippay György esztergomi érsek s hadadi Wesselényi Ferenc gróf, az ország nádora kezdték-e meg? A kik, a midőn az osztrák ház abszolút uralmi törekvései ismét felülkerekedtek s országunkat szabad választó királyságból örökös tartományná akarták lefokozni, minthogy e végső veszedelemmel szemben nem találtak más menedéket, a fényes ottomán portához fordultak; ám míg az ő kívánságuk szerint megszövegezték s meg is ígért Athname kiadását várnák, a kora halál által elragadtattak s megkezdett művük befejezését így az utódokra hagyták. S a haladó idő meg is termette mindig a megkezdett ügy szolgálatára kész hősokeket. Gróf Nádasdy Ferenc országbíró, Zrínyi Péter Dalmát, Horvát és Szlavonorságok bánja és Tersatzky Frangepán Ferenc egyaránt készek azt diadalra juttatni; ámde minthogy az athnámét be nem várva, kelleténél hamarább mozdultak meg, részben saját otthonukban elfogattak, részben különféle királyi ígéretek és biztosítékok révén megejtve, bebörtönöztek s végül is hallatlan igazságtalansággal és kegyetlenséggel, vérpádon, hóhér által kivégeztettek.

Am a végzet útja meg nem másítható. Megölték bár e hőseinket s velők annyi nemest s elkobozták bár birtokaikat is: azért maradtak sokan, a kik e tragikus sorsot szerencsésen kikerülték. Ezek fogták fel most a magyarság ügyét 's az ő állhatatos előkészítő fáradozásai közvetítésével szállott át a haza védelmének gondja mi reánk. E gondot mi nem kötekedésből, nem önzésből és nagyralátásból vállaltuk, miként ellenfeleink igazságtalanul meggyanusítanak, de tiszta hazaszeretéből, nehogy édes hazánk, a keresztyénség ez előbástyája, gyámoltalanul elpusztuljon; nem is kiméltünk sem költséget, sem fáradságot, csak arra az egyre törekedvén és vágyakozván, vajha 'ezt a meggyötrött s a romlás szélére juttatott szegény hazát, minden fegyveres összeütközés kikerülésével s a hatalmas török nemzet segélye nélkül, nyomorúságából kiszabadíthatnók!

Tudja meg hát egész világ s szolgáljon örökké tartó igazolásunkul, hogy bárha a leghatalmasabb támogatás ígérését birtuk*, a keresztyén 's jóindulattól vezetett uralmat elébe helyeztük az idegennek, s a haragvó királynak szelid jóindulatáért könyörögtünk: meglévén

* Célzás a török szövetségre.

győződve, hogy mértéken felüli szigorát majd mérsékli a könyörület. Ámde szive nem ismert részvétet, vagy tán vérmes tanácsok megkeményítették: s így minden mi jó szándékunk s őszinte engedelmességre kész törekvésünk füstbe ment.

Időközben hadaink Isten segédelmével megszaprodván s nagyobb feladatokra is megizmosodván, ellenfelünk belátva, hogy a tűzveszedelmet most már nehéz elfojtani, sőt hogy azt a hőség még csak nagyobbra szítja: béketárgyalásra szólított fel, ámde nem őszinte szívből, sokkal inkább tettetésből, úgy vélekedvén, hogy ezáltal időt nyerve, az őt fenyegető ostromot meggyengítheti, s majd tán végül teljesen le is szerelheti. Ám a magyarok azért belementek a béketárgyalásba s az ottomán kormánytól engedélyt kérve és kapva, követeiket Erdély fejedelmének követeivel együtt Bécsbe küldték, hogy e nagy horderejű ügyben alkalmas megoldásról tanácskozzanak. Ám az époly dicséretes, mint áldásos szándékot a bécsi udvar, a melyet a francia királlyal megkötendő béke kilátása egyszerre felfuvalkodottá tett, felforgatta s megdöntötte, egész törekvését Magyarország leverésére irányítván.

Nem sorolom itt elő sok fáradozásaimat, a melyekkel annyi éven át édes hazánkat nagy nehéz bajában szolgáltam. Nem írom le bővebben az alkudozásokat, a melyeket ő császári felsége minisztereivel folytattam. Jól látták őszinte szándékomat, és bár előre figyelmeztettem őket a fenyegető 's be is következett veszedelmekre: mindazáltal békeajánlatuk inkább csak mézes ígérgetés volt. Mert a mikor a kérdés magvához, a megvalósításához jutottunk, egerutat, kibúvót kerestek, sőt az én őszinte békére való hajlandóságomat s törekvésemet is szándékosan félremagyarázva, idő előtt nyilvánosságra hozták, csak azért, hogy így az ottomán portánál ellenem bizalmatlanságot keltsenek s hitelemet aláássák.

Többek közt, most két éve, ő császári felségének miniszterével történt kölcsönös megállapodás alapján, követeiket küldtem az ottomán portához, hogy ott a császári követtel tárgyalásba bocsátkozva, a béke ügyét munkálják és sietessék. Javaslata hozták a lengyel király közvetítését is, mit ő felsége, mint békeszerető s bölcs fejedelem, a keresztyénség közjavára, buzgó készséggel el is fogadott. Ámde, mert valami hiú remény szellőjére mód kínálkozott a tárgyalások megszakítására vagy bebonyolítására: nyomban tekintélyükön alul való dolognak jelentették ki, hogy alattvalóikkal tárgyalásba bocsátkozzanak. Így ment füstbe oly nagy király közvetítése s az én az ottomán portához küldött követeimbe vetett reménységem is s így lett hiábavalóvá az ottomán portánál kifejtett minden fáradozásom s kiadott minden költségem.

A mult éven, annyi ezer és ezer, nem és korkülönbség nélkül fogságba hurcolt ember száncalmas szerencsétlenségének s ezenfelül annyi tartomány pusztulásának láttára, elgondolva a még elkövetkező nagyobb csapásokat is, nem elégedtem meg a siralmas állapot feletti sajnálkozással, hanem teljes erőmből annak orvoslásán törekedve, azon munkáltam, hogy az akkor Bécs ostromával elfoglalt török fővezér fogadja el Lengyelország fennemlített királyának ő császári felsége által teljhatalmú erővel felruházott közvetítését, magam s a magyarok részéről csupán alkotmányos szabadságunk biztosítását kötvén ki. Ámde, mert az ellenséget Bécs falai alól a hős és nemes lengyel király visszaverte, a császári udvar a szerencse e biztató jelére egyszerre ismét úgy elbizakodott, hogy a lengyel király ő felségéhez, mint teljhatalmú közvetítőhöz küldött követeimmel megtagadta a tárgyalásba bocsátkozást. Így megszakadva a tárgyalás reménységének fonala, maga a közvetítés

reménye is füstté lett; ismét oda voltunk kényszerítve, hogy közállapotaink s ügyeink biztonságáról s a szükség követelte védelmi eszközökről magunk gondoskodjunk, tekintettel főleg arra, hogy mindenünnen ellenséggel voltunk körülvéve, a melynek nyilvánvaló célja magunk s a közjó megsemmisítése volt.

Dacára eddigi csalódásainknak az óhajtott béke helyreállítása dolgában, nem hagytunk fel a jelen veszedelmes állapotok megszüntetésére irányuló törekvéseinkkel; sőt, hogy békeszeretetünknek s békés szándékunknak kétségbevonhatatlan bizonyosságát adjuk, saját futárunkat küldtük néhány hete Linche, majd meg Besztercebányára, hogy a magunk részeről a legőszintébb békehajlandóságot jelentve, a császári udvar kedvét is megismerjük. Amde említett követünket, minden illedelem ellenére, nem is fogadták s mind két ízben holmi kétszínű felelettel bocsátották el, melyet nyilvánvalólag csak idő nyereség és alkalomlesés sugallt.

És mégis most, mint a keresztyénség ellenségeit egész világon meghurcolnak s avval vádolnak, hogy a törökkel való szövetségünk folytán, ennek segélyével, az ország egy részének lakosságát ő császári felségétől elszakítani törekszünk. Hát csoda-e, ha az elnyomatás és az üldözések e leírhatlan keménysége a keresztyénségnek ez egykor legvirágzóbb s leghatalmasabb védbástyáját oda kényszerítette, hogy a mikor sem a keresztyén fejedelmek sem a császár ő felsége segélyére nem számíthat, sőt csak némi enyhülését bajának tőlük nem remélheti: az ottomán védelmét vegye igénybe? Mikor már a kést nyakán érezte, menekülhetett-e máskép az őt fenyegető bajból, mint hogy annak védelmét keresse, a kit azelőtt leghatalmasabb és legádázabb ellenségének ismert! A vízbefülő is mindent, a mi kezébe akad, megragad, csakhogy megmenthesse életét.

Mindezeknek előre bocsátása után ünnepélyesen kijelentjük a mindenható Isten s az egész keresztyénség színe előtt, hogy jöjjön immár inség és a mit Isten távolítson el, végpusztulás: azért a felelősség nem minket sem a magyar nemzetet, de főleg azokat terheli, a kik a hűrt a végsőig feszítve, megvetették a békés kibontakozás eszközeit, s előbbre valónak tartva a bizonytalan és változó háborút az óhajtott biztos békénél, ezt az országot s vele együtt annyi keresztyén tartományt a véginég örvényébe taszították.

Arra kérjük ennél fogva az összes keresztyén uralkodókat, fejedelmeket és államokat s az egész szent római birodalom karait és rendeit, hogy ügyünk igazságát lelkiismeretes mérlegre vetve, magunkat s ügyünket kegyesen és megfontoltan ítéljék meg s legyenek meggyőződve arról, hogy szándékunkban s vállalkozásunkban sem rosszakarat, sem elhamarkodottság, sem önzés és nagyralátás nem vezettek s a jelenben sem más a törekvésünk, mint a mit a törvény, szükség, megfontolás és a közönséges igazság tanácsol és követel.

Követeljük az evangélikus vallásnak régi törvényes jogaiba való visszahelyezését, a melyektől ellenfeleink káros tanácsa őt megfosztotta. Követeljük az ország törvényei és alkotmánya értelmében, a katolikus, mint velünk ugyanazonos alkotmány védelme alatt álló polgártársaknak a vallás szabad gyakorlata dolgában birt kiváltságaik teljes épségben s érintetlenségben hagyásával. Követeljük, hogy az alkotmányos szabadság, melyet eskü ellenére erőszakkal letiportak, régi tisztaságába és fényébe visszaállíttassék. Nem követelünk tehát semmi egyebet, csak őseink örökét, a melyről se ő felsége, a császár és király javára le nem mondottunk, sem neki annak megmásítására jogot nem adtunk: ellenkezőleg annak, mint megbecsülhetlen kincsünknek hű és sértet-

len megoltalmazását ő maga királyi esküszóval fogadta. Visszaköveteljük továbbá elkobzott s évek hosszú során át bitorolt birtokainkat s javainkat. Hol van az a Justinianus avagy Papinianus, a ki az illetéktelen tulajdonosok által rosszhiszeműleg bitorolt örökségünkhöz való jogunkat tőlünk elperelni képes volna? A haza, a melyet védelmezünk, a mi hazánk. A szabadság, a melyért küzdünk, apánk öröksége: érte bosszuálló karral, de tiszta öntudattal utolsó lehelletünkig fogunk küzdeni, hogy egész világ meglássa, hogy a magyar, a ki szabadnak született, a becstelen szolgaságot megveti és visszalöki.

Mint hogy pedig az eddigiek teljesen s fényesen igazolják, hogy mi egész törekvéssel, gonddal és igyekezettel csak a haza megtartását és megvédését s a magyar nemzet jogos ügyének jobbrafordultát munkáltuk; viszont, hogy ő felségének egész törekvése a jelenben sem más, minthogy e szörny comissiókat a nép nyakára kényszerítve, révükön a királyi hitlevél értelmét kiforgassa, a soproni országgyűlés elfogult törvényeit szokásjogon megerősítse, a békét az ország még meglévő maradványai árán vásárolja meg s más hasonló a haza ősi fiait rémületbeejtő intézkedéseket létesítsen, sőt mi több, hogy megtévesztve s megvesztegetve a magyarok lelkeit, őket, miként juhokat, bottal fegyelmezze: nem hisszük, hogy akadna oly fonák s elvete-medett lélek, a ki e kiáltóan veszedelmes és félelmetes csáboknak felülve az ellenséghez pártolna át s a szabadságért küzdő hadakat cserbenhagyná!

Ha mégis akadnának, a kik megfélemlítve saját üdvösségükről s megvetve törvényt, a haza alkotmányát és az ország biztonságát, az ellenséghez pártolnának, jöllehet még a kassai tanácskozmány idején kinek-kinek teljes szabadjára hagytuk azon párthoz állni, a melyhez akar, a haza igaz fiaiként tisztelve meg azokat, a kik önként zászlónk alá csatlakoztak: hát az ilyenek, ha valamely kellemetlenség éri őket s hazaárulásuk megérdemelt büntetését veszik vagy maguk s családjaik végvesztére beleesnek abba a bajba, a mit a múlt éven Isten különös kegyelméből s a mi szüntelen fáradozásaink következtében még kikerülniök sikerült: magukra és konok vakmerőségekre vessenek, ha beteljesedik az, a mit már a múlt nyáron rajtok végrehajtottak volna, hacsak a fejedelmi Athname és a mi közbenjárásunk a hatalmas ellenséget fel nem tartóztatta volna.* Ideje azért, hogy elhagyva a görbe utat s visszatérve az ősök nemes hagyományához, elméjükben is végre a jobb meggyőződés jusson uralomra s mert közös és együttes megmaradásunkról van szó, szükséges és méltányos, hogy az összes rendek e cél elérésére bátran és állhatatosan összetartsanak; hogy e fegyveres összetartás ereje s bátor és jeles tetteink által megmutassuk egész világnak, hogy az a nemes vér, a mely első lehelletünk óta ereinkben csörgedez s a melyet a haza szabadságáért feláldozni dicsőségnak tartottak, belőlünk sem halt még ki, de itt kering szívünkben s utolsó cseppig kész kiömleni s megvédeni a szabadságot! Egy szóval: egyenként s összesen teljünk el egy lélekkel, érzellemmel és akarattal s az állapotok e végső felfordultságában hasson át mindegyikünket egy szent gondolat és eltökélés: megvédeni Magyarországot s visszaküzdeni alkotmányos szabadságát, hazánk létének s boldogságának ez örökkévaló megingathatlan fundamentumát. Kelt az Urnak 1684, a mi bujdosásunk és üldöztetésünk 15-ik évében.

Közli:

Stromp László.

* Nyilván a török hatalom részéről fenyegető kegyetlenebb rendszabályokra és megtorlásra céloz.